

Vergadering van Vrijdag 16 December 's avonds ten 8 ure.

Voorzitter : Generaal DE VLAMING.

De VOORZITTER, de vergadering openende, zegt :

Mijne Heeren. Bij herhaling is mij de opmerking gemaakt, dat onze vergaderingen, hoe belangrijk overigens ook, zich vooral in den laatsten tijd kenmerken door eene bijzondere langdurigheid. Voor zoover het van mij afhangt, wil ik er gaarne toe medewerken om de vergaderingen tegen 11 ure te doen eindigen. Den vorigen keer heb ik getracht, de discussiën te bekorten, doch het schijnt voor de sprekers buitengewoon moeilijk te zijn, hunne stof binnen bepaalde grenzen te concentreeren. Ik hoop echter, dat de heeren wel in de door mij aangegeven richting zullen willen medewerken, en in verband hiermede wensch ik voor te stellen om, hoewel dit nu niet geheel is overeenkomstig onze reglementaire bepalingen, de ballotage van candidaten tot de pauze te verschuiven.

De heeren worden dan verzocht, hunne biljetten in de daarvoor bestemde bus te werpen. Mag ik vragen of een der heeren tegen deze regeling eenig bezwaar heeft ?

Geen der aanwezigen zich er tegen verklarende, wordt overeenkomstig het voorstel des Voorzitters besloten.

De VOORZITTER: Alsdan is nu aan de orde de aangekondigde voordracht van den Heer RUITENBACH.

Alvorens echter den spreker het woord te verleen, wensch ik do aandacht der heeren te vestigen op het feit, dat deze voordracht zich, binnen zekere grenzen, aansluit aan de voordracht, door den Heer VAN AKEN in eene vergadering van het vorig leesjaar gehouden over »Volksopvoeding en Leger». De Heer VAN AKEN stelde toen meer in het bijzonder op den voorgrond de fysieke ontwikkeling van de jongelingschap.

In het op de voordracht gehouden debat gaf dit den Heer RUITENBACH aanleiding, er op te wijzen, dat ook de zedelijke opvoeding van het volk een belangrijke plicht was en hij gaf toen te kennen, dat bij zijne meening gaarne nader zou uiteenzetten. De toenmalige Voorzitter verzocht toen den Heer RUITENBACH in eene andere vergadering zijne zienswijze meer te ontwikkelen en van die uitnoodiging is de nu te houden voordracht het gevolg. De Heer RUITENBACH zal daarbij in eene nadere uiteenzetting treden van de stellingen, welke reeds aan de heeren bekend zijn gemaakt.

Het is nu geenszins onmogelijk, dat bij de strooming, welke in het leger heerscht, de ontwikkeling dier stellingen bij den een een geheel ander gevoel zal opwekken dan bij den ander. Het bestuur der Vereeniging meent echter, dat aan iedere meening recht moet worden gedaan, mits daarbij op den voorgrond sta de eerbiediging der gevoelens van andersdenkenden. Ik vertrouw, dat de heeren hierin eenstemmig met het Bestuur zullen denken; dat de debatten, welke gevoerd mochten worden, zich zullen verheffen boven elke persoonlijke quaestie, en dat ieder, die omtrent dit onderwerp het woord mocht wenschen te voeren, zich daarbij geheel en uitsluitend door de belangen der zaak, die het hier geldt, zal laten leiden.

Ik geef thans het woord aan den Heer D. J. RUITENBACH, gepensioneerd Majoor van het Ned.-Indisch leger, tot het houden zijner voordracht over:

De verwijdering en de middelen tot toenadering tusschen leger en volk.

De Heer RUITENBACH: Mijne Heeren! Het is een, dunkt mij, reeds niet meer te loochenen feit: het leger is der natie antipathiek. Hoewel onafscheidelijk deel van het groote geheel, staat toch de krijgsmacht te midden der samenleving geïsoleerd, op zichzelf. In het leven geroepen en in stand gehouden door het volk, in het volle besef, dat ook het leger een noodzakelijke schakel in den maatschappelijken keten

vertegenwoordigt, wordt het toch door datzelfde volk zoo niet geminacht, dan toch zeker met onverschilligheid en koelheid bejegend. Al mogen we den toestand nog niet „ellendig” noemen, 1) dien rooskleurig voor te stellen of met een lichtvaardig optimisme te beoordeelen, zou getuigen èn van onkunde met de werkelijkheid, èn van aarzeling, het witte wit, het zwarte zwart te durven noemen.

De gevolgen blijven natuurlijk niet uit. Vooral nu, in vollen vrede, en met geene enkele wolk aan het politieke uitspannel, ondervindt het leger de storende werking eener remmende kracht. Dit nog niet zoozeer in materieelen, als wel in moreelen zin. De alles beheerschende publieke opinie beschouwt het leger òf als onnoodig, òf als schadelijk, òf, op zijn best genomen, als noodzakelijk kwaad, dan wel kwade noodzakelijkheid. Door die gedachte geleid, ontbreekt alle sympathie, alle belangstelling, alle zorg. Van het lichaam des volks een niet af te scheiden orgaan, daarmede om zoo te zeggen geboren en getogen, en als door één harteklop gevoed, wordt het leger, tot groot na-deel voor de gezonde ontwikkeling van volk en weermacht beiden, verwaarloosd en miskend. Het niet van zich af te schudden deel leeft wel is waar, sterft niet, maar — lijdt aan atrophie.

Het kan niet anders dan verwondering wekken, dat de natie zich steeds, hetzij openlijk, dan wel bedekt, lijdelijk verzet tegen datgene, wat met de verdediging van hare onafhankelijkheid in verband staat. Men wordt als het ware gedwongen, de vraag te stellen, welke de oorzaken zijn, die deze houding kunnen verklaren en ophelderen; waarom ons volk zich afscheidt van zijne weermacht; waarom het met koelheid bejegt, wat het juist het naast aan het hart moest liggen. Deze oorzaken op te sporen, is van het grootste gewicht, ook voor het volk zelf. Zijn zij bekend, dan kunnen middelen worden gezocht, die aan de verwijdering een einde maken, opdat samenwerking

---

1) Voordracht van den Heer VAN AKEN, Orgaan der Vereeniging III, 1903—1904.

in de plaats trede van verdceldheid. Tevens zal uit dit onderzoek kunnen blijken, in hoeverre het volk en in hoeverre het leger de schuld van den minder gewenschten toestand draagt. Dit onderzoek, met de noodige zelfkennis gehouden, kan aan het licht brengen, welke gebreken ons aankleven en hoe deze moeten worden bestreden. Opvoeding, in de ruimste beteekenis genomen, zal ook hier wel het wachtwoord moeten zijn.

Als ter loops wil ik er hier op wijzen, dat een onderzoek naar de verhouding tusschen leger en volk niet voor de eerste maal aan de orde komt. Inzonderheid de krijgsmacht zelve, die de schadelijke gevolgen meer direct ondervindt, heeft niet opgehouden zich te beklagen en klaagt nog steeds over die achteruitzetting, dien haat aan den eenen, die onverschilligheid aan den anderen kant. In woord en geschrift is zij meermalen opgekomen tegen de achteloosheid en den onwil van het volk, bewust als zij zich is van hare taak en hare roeping. Want meer dan ooit wordt het gevoeld, dat leger en natie, vóór alles, één van zin moeten zijn. Daárin, en niet in een paar duizend man meer of minder, ligt onze kracht tot verweren. Men moge het nitrusten en materieel verzorgen tot het volmaakte bereikt is, zoo lang het volk zijn moreelen steun aan het leger ontzegt, blijft dit een zielloos werktuig, voor toewijding noch geestdrift vatbaar. Gelijk elke plant om te kunnen gedijen, den voor haar geschikten grond behoeft, zoo heeft ook de weermacht, om tot natuurlijke en volle ontwikkeling te komen, de levenssappen van eigen volk noodig. Immers, met ontelbare wortels zit het militair organisme in den volksbodem als vastgegroeid! Is die bodem onvruchtbaar of niet geschikt, de wortels zullen verschrompelen en de boom slechte vruchten voortbrengen.

Uit onze geschiedenis is het bewijs te putten, dat ons volk, ook nu nog, schoone vruchten voor eene krijgsmacht *kan* afwerpen. Het is geen aan den leiband loopende sukkel, zonder wil en zonder kracht. Dit kunnen wij constateeren zonder zelfverheffing, want wat ons volk nu is, dankt het in de eerste

plaats aan het „doorsijpeld stukske grond,” waarop het zich reeds vóór 2000 jaren vastzette, zich afscheurende van den grooten, uit het Oosten voorwaarts gedreven menschedrom. Met hunne terpen als bolwerken, hadden onze voorouders zich toen al reeds dadelijk te verdedigen tegen een overmachtigen vijand, de zee. Die zandige hoogten, zij zijn de voorposten geweest van den eeuwendurende strijd tegen het element, en daardoor tevens tot op den huidigen dag de door de natuur geschonken monumenten geworden, die er ons aan herinneren, hoe, door *dien* strijd gelouterd, ons volk zich heeft kunnen opwerken, dank noesten vlijt, zedelijken moed en kracht. Het is geen toeval, dat wij meer dan anderen de vrijheid lief hebben. Ons voorgeslacht heeft, met taai geduld en volhardenden arbeid, steeds pal moeten staan voor een vijand, die zonder ophouden dwong tot tegenweer niet alleen, maar ook tot inspanning van alle intellectueele en moreele krachten, ten einde welvaart te brengen, waar nooddrift heerschte. Door eigen toedoen heeft het zich staande gehouden en door eigen toedoen is het groot geworden. Door de zucht tot zelfbehoud gedwongen, heeft ons volk voet voor voet de poelen en moerassen in vruchtbare landouwen moeten herscheppen, daarbij zijn grootsten vijand, het water, tot zijn besten vriend gemaakt, die, voorspoed schenkende, toch nimmer ophoudt de stranden te beuken, om telkens en telkens weer de aandacht erop gevestigd te houden, hoe noodig het is, de vroeger betoonde geestkracht niet te laten verslappen, maar waakzaam te blijven ook dan, wanneer gemakzucht en weelde die kracht voor een oogenblik mochten willen bedreigen of vernietigen.

Doch niet alleen tegen de zee, ook tegen de vijanden binnen en buiten de eigen landpalen hebben onze voorouders zich zonder ophouden moeten verdedigen. Ik behoef hier niet de lange rij van twisten en oorlogen te noemen, die alle gaandeweg het karakter van ons volk hebben gevormd, zooals zich dit tot op heden ontwikkelde. De geschiedschrijver, die meer het volk dan de opvolgende dynastiën van dat volk tot voorwerp van uavorsching en onderzoek kiest, zal moeten vast-

stellen, dat de aard, het naturel, laat ik het eens noemen de individualiteit van ons volk, in de voornaamste plaats afteekent: *liefde voor vrijheid en afkeer van blind gezag*. Dit zijn de deugden, die altijd uitblinken. Iedere schok, die onze nationale onafhankelijkheid in den loop der tijden had te doorstaan, heeft altijd bewezen, hoe sommige minder goede karaktertrekken oorzaak werden van tijdelijke machteloosheid en verval, maar ook telkens weer getuigt diezelfde schok, hoe, door dat naturel gesteund en geleid, het beter Ik weer ontwaakte, en, overmacht dikwijls ten spijt, ons volk zijne boeien verbrak. Deze grondtrek van ons karakter is het, die steeds verzet heeft aangeteekend, zoodra er van beperking onzer zedelijke of maatschappelijke vrijheid sprake was, en hij is het, die mij, naar ik meen, het recht geeft te veronderstellen, dat er van ons volk, ook in de toekomst, nog alles te hopen en te verwachten valt.

Niettemin, als men instellingen wil bespreken, die uit het volk worden geboren en hiermede moeten voortleven, zal men ook nog met eene andere uiting van onzen volksaard rekening hebben te houden.

Ons verleden leert, dat wij behooren tot den Germaanschen stam, en hiermede hebben wij Nederlanders dus gemeen do zucht naar koel berekenen; — wij hechten meer aan de rede, dan aan de verbeelding. Dit ter onderscheiding van de meer zuidelijke, Latijnsche rassen, voor wie juist de verbeelding hooger staat. Aan die rede en den daarmede sameengaanden practischen zin danken wij voor een goed deel onze glorie en macht, maar ook . . . onze neiging om alles naar plat-materiele uitkomsten te beoordeelen, zoodat wij maar al te dikwijls het heden van meer belang achten dan de toekomst. Wij houden te veel van proza en cijfers. Daardoor wordt bij het volk, in zijn geheel, onverschilligheid voor het algemeen belang, en bij elk der burgers afzonderlijk, overdreven zorg voor eigen welzijn gewekt. Het bijzondere stelt zich ten koste van het algemeene op den voorgrond. Voor zooverre die rede liefde leert voor orde en wet en tevens een ontwikkelden familie- en

godsdienstzin onderhoudt, is zij eene deugd; zoodra zij echter den gezichtskring beperkt tot het individueel belang en ongevoclig maakt voor het heil der gansche samenleving, is zij eene bepaalde ondeugd te noemen.

Geheel met deze karaktertrekken overeenstemmende, hebben wij, Nederlanders ons doen kennen als eene handeldrijvende natie. Terwijl de zee staalde tot moedsbetoon en kracht, daarbij den ondernemingsgeest prikkelde, wijl zij gelegenheid schonk, meerdere hulpbronnen op te sporen, was het de handel, die onze zeden verzachtte wel is waar, echter alléén, omdat hij meer stoffelijk voordeel heeft bij een vredelievend en ordelijk verkeer, dan bij vijandigen en oorlogzuchtigen tweespalt. Want, meer dan eens heeft onze natie getoond, dat, wat MONTESQUIEU in theorie als wet voorstelde, geheel met de werkelijkheid overeenkomt: »De handel verzacht de zeden, maar, eenmaal door hem rijk geworden en beschaafd, straft hij met ontzenuwing.» Ziedaar de natuurlijke loop der dingen in een paar regels geschetst. De heilzame invloed, dien de handel, ondanks zijne baatzucht, op de moreele kracht van ons volk uitoefent, voert te gelijk met zich mede de kiem van ontarding. Verzette zich die andere volkstrek — onze onafhankelijkheidszin en afkeer van dwang — zich hiertegen niet, de welvaart en voorspoed, door den handel gebracht, zou ten slotte tot onzen ondergang leiden.

Is het derhalve de zee, die met haren steeds verjongenden invloed het bloed doet bruisen en de geestkracht opvoert tot hoogere ontwikkeling, de handel, waarbij zich ook de nijverheid voegt, is er steeds op uit, ons volk in zijne vlucht te kortwieken, zoodra het zich maar even boven de alledaagschheid verheft. De resultante van deze beide krachten heeft ons karakter gaandeweg geleid in eene richting, die het midden houdt tusschen besluitvaardigen moed en wankelmoedige vrees. Geenszins echter streng gemarkeerd en volstrekt niet alleen met betrekking tot de zaken, het eigenbelang rakende. Met den moed gaat dikwijls een stijfhoofdige vasthouden aan eigen inzichten, met de vrees soms eene laffe twijfelzucht gepaard.

Deze mengeling van gevoelens komt uit bij alles, wat wij denken en willen, en alle onze handelingen dragen den stempel ervan. Ook waar het gaat om ons onafhankelijk volksbestaan, dus om onze vrijheid, heeft de gehechtheid aan den geboorte-grond een strijd te strijden met het bedachtzame en door den handelsgeest te ver gedreven egoïsme der natic. Van daar, dat wij dikwijls het gevaar eerst moeten hebben gezien, alvorens ons op tegenweer voor te bereiden, eerst moeten hebben gevoeld, om daarna pas ons oor tot hooren te leenen. En als we dan hebben gezien, en als we dan hebben gehoord, ja, dan komt het oude naturel van ons volk weer boven; dan zet de liefde voor vrijheid ons gansche gemoed in vlam; dan voert de oude afkeer en haat tegen alles, wat naar dwang of willekeur zweemt, ons tot schoone daden; dan toonen we als klein volk groot te zijn in kracht. Maar niet voor de eerste maal zoude het zijn, als deze schoone trek van ons volkskarakter zich eens te laat komt niten, en gemakzucht en sleur, alleen door eigenbelang beheerscht, onze wilskracht en onzen geestdrift verslapt. Vooral dient er hier op gewezen, dat we thans sneller leven, óók in staatkundigen zin. Het oorlogsvuur smeuft tegenwoordig niet lang, maar slaat spoedig uit; verzengt niet alleen, maar verteert. Inzonderheid wij, die ons bevinden te midden van veel machtiger naburen, waarvan de eerste slag, dien we ontvangen, ons kan neervellen, moeten er op bedacht zijn, vooraf alle zedelijke kracht te verzamelen, opdat zij ons den moed kan schenken, tot weder opstaan en tegenweer.

Het zou verkeerd zijn te meenen, dat deze onze volksaard als met één slag zou kunnen worden gewijzigd in eene betere richting. Zooals bij den enkelen mensch de individualiteit, zoo is bij een volk het naturel de basis, waarop het gebouw der opvoeding verrijzen moet. Aan dit fundament iets te willen veranderen, zou getuigen van gebrek aan paedagogische kennis, die leert, dat zelfs de beste vorming onvruchtbaar, ja, zelfs schadelijk zal zijn, als men geene rekening blijft houden met de natuurlijke neigingen, ieder naar zijn aard eigen. Ons volk zou ons volk niet meer blijven, indien men langs niet

geleidelijken weg die uitingen der rede wilde dwarsboomen of tegenstreven. Evenals de liefde voor vrijheid en afkeer van blind gezag, zit ook de zucht naar lang wikken en wegen, de onvatbaarheid voor snelle emoties, ons in het bloed. En eene evolutie van eeuwen, die van ons volk maakte, wat het nu is, laat zich niet door vooropgezette denkbeelden leiden, en is evenmin door het plotseling ingrijpen van menschenhand te verstoren. Bij de bespreking der middelen welke vermogen, volk en leger meer samen te brengen, zal men met deze waarheid noch kunnen noch mogen transigeeren, evenmin als men uit het oog mag verliezen, dat het leger als deel des volks, van huis uit dezelfde karaktertrekken gemeen heeft, en ook dit derhalve hierdoor wordt geleid en beheerscht 1).

Heb ik zoo even getracht, de grondtrekken van ons karakter te teekenen, en meen ik, op grond van onze liefde voor een onafhankelijk volksbestaan, te mogen verzekeren, dat men van ons volk ook nu nog schoone vruchten ten bate van de weermacht verwachten mag, een feit is het, dat de hedendaagsche stroomingen op sociaal en zedekundig gebied hierop haren invloed doen gelden, en men, om zuiver en billijk te kunnen oordeelen, ook moet nagaan, in hoeverre deze stroomingen geacht kunnen worden, de bestaande verwijdering te vergrooten of op te heffen.

De vlucht, door handel en industrie genomen, heeft te gelijk de macht van het kapitaal tot eene ongekende hoogte opgevoerd, en dit veelal ten koste van de macht, door den arbeid vertegenwoordigd. Van daar thans overal een sociaal-oeconomische strijd, die, door de direct persoonlijke belangen, welke er mede gemoeid gaan, verscherpt, het streven, om als zelfstandig volk onszelven gelijk te blijven, neutraliseert of in den

---

1) Ik had hier slechts ons volkskarakter te teekenen, voor zoover dit met het nu te behandelen onderwerp in verband staat. Wie daarover meer wil weten, leze: *Studies in Volkskracht*, Eerste Serie, VIII, waarin een opstel van Prof. H. KERN, en Dr. K. MANNE, *Die Niederländer als Nation. Eine anthropologisch-geographische Skizze*, 1903.

weg staat. De strijd voor de individucele vrijheid doet dien voor de volksvrijheid van minder gewicht toeschijnen; van daar, dat onverschilligheid en lauwheid, niet zelden cynisme op den voorgrond treedt, zoodra de zorg voor het behoud van onze onafhankelijkheid aan de orde komt. Voeg daarbij de omstandigheid, dat door dezelfde velerlei uitvindingen, die handel en industrie ten goede komen, de oorlogstechniek moeilijker en kostbaarder is geworden, en als gevolg hiervan het militair budget tot kolossale geldelijke opofferingen dwingt, dit alweer tot groot nadeel van sociale hervormingen — dus van individucele belangen — en men zal den weerzin eenigszins kunnen verklaren, dien velen tegen alles, wat met de weermacht in verband staat, koesteren.

Is deze houding te lakeu, toch zou het van schromelijke cenzijdigheid blijk geven, indien ik hier in deze vergadering slechts smalend ging spreken over hen allen, die, zich scharende onder eene min of meer roode banier, het bestaande meenen te kunnen vervormen, zonder rekening te houden met de wet der natuur, die overal gelcidelijkheid wil. Noodig is het, dat het leger te weten komt, wat het van dit deel des volks te wachten heeft, en daarvoor moet men beginnen, hiervan de drijfveer van handelen onpartijdig en onbevooroordeeld op te sporen. Wij moeten en mogen niet ontkennen, dat aan het socialistisch streven van onze dagen een *ideaal* ten grondslag ligt. Ware dit zuiver omljnd en in afzienbaren tijd te bereiken, wij allen zouden ons beschikbaar moeten stellen om mede te werken tot de verwezenlijking ervan; niets minder dan onze roeping als mensch zou dit eischen. Maar de socialisten, zegt Mr. N. G. PIERSON in zijn staandaardwerk over de Staathuishoudkunde, geven slechts zeer in het algemeen aan, wat zij verlangen. Ook hun staat dus het ideaal slechts in schemering voor oogen. Zij laten het gemoed luider spreken dan het verstand. Hunne grondgedachte is deze, dat de nijverheid wordt uitgeoefend door arbeiders, die gezamenlijk eigenaars zijn van de hulpmiddelen van voortbrenging, land en kapitaal. Geene ondernemers dus meer met

loontrekkende werklieden, maar collectief kapitaalbezit, en dan ook verdeling der buten naar billijke regels. Hoe dit, op zichzelf beschouwd schoone doel moet worden bereikt, weet echter geen der wetenschappelijk onderlegde socialisten met zekerheid te zeggen. LASSALLE wil van staatswege kapitaal verschaffen aan coöperatieve arbeidersverenigingen, en dit in overeenstemming met zijne leer, dat de cultuurhistorische gang van alle rechtsgeschiedenis daarin bestaat, steeds meer de eigendomssfeer van den privaat-individu te begrenzen, dus steeds meer voorwerpen buiten den privaat-eigendom te brengen 1). HENRY GEORGE wenscht het land tot gemeengoed te maken, door de grondlasten op te voeren tot 100% der pacht, dit o. m. ontwikkeld in zijn »Het vraagstuk van den arbeid»; maar noch LASSALLE, noch HENRY GEORGE laten zich er verder over uit, wat zal moeten geschieden, indien eens de schoone resultaten mochten uitblijven, die zij hiervan van uit hunne studercel verwachten. Zoo ook verzuimt CARL MARX in al zijne werken een zuiver beeld te geven van de toekomstige maatschappij, en wat wij aan de Nederlandsche socialisten vooral moeten verwijten is dit, dat zij ons nimmer inlichten omtrent de vraag, of met de invoering hunner plannen moet worden gewacht totdat alle volken te gelijk daartoe overgaan, dan wel of ieder volk op zichzelf, onverschillig wat de anderen doen, daarmede een begin kan maken 2).

Naast de socialisten staan de communisten. Willen de eersten eene andere en betere regeling der productiemiddelen, de laatsten wenschen eene gelijke verdeling daarvan. Dit, men voelt het dadelijk, is een nog hooger grijpen in de lucht en ligt dus in nog waziger verschiet. Overigens zijn beide partijen moeilijk uit elkander te houden, zoo wat hare denkbeelden omtrent de maatschappelijke grondslagen, als de wijze, hoe men deze zoude moeten leggen, betreft. Ook over de middelen om het doel te bereiken, denkt men niet eenstemmig.

---

1) LASSALLE, *System der erworbenen Rechte*, 1861, Deel I, blz. 259.

2) Vergelijk PIERSON'S aangeh. werk, 2e druk, deel II, blz. 90 e. v.

Terwijl de eene hare plannen wil doorvoeren door toepassing van uitsluitend zedelijke beginselen, wenscht de andere de wereld slechts te hervormen met behulp eener bloedige omwenteling. Niemand echter (en inzonderheid niet de nog veel verder gaande anarchisten, die slechts in het gewelddadig vernietigen van al het bestaande heil zien) wenscht rekening te houden met eene langzame en geleidelijke, dus natuurlijke ontwikkeling der samenleving, zoodat allen, willens of onwillens, en de een meer dan de andere, zich schuldig maken aan verstoring der bestaande maatschappelijke orde. Het leger, hetwelk in de eerste plaats geroepen is, die orde te handhaven, is genoemde partijen daarom een doorn in het oog, zoodat hierin een der oorzaken zetelt, waarom de verhouding tusschen de weermacht en dit deel der natie zoo gespannen is.

Toch zou men verkeerd doen, zich het gevaar, hieraan verbonden, grooter voor te stellen dan het eigenlijk is. Om dit met juistheid te overzien, moet men steeds in het oog houden de omstandigheid, dat het streven en dringen op sociaal gebied geene uitingen zijn van nationale, maar van internationale strekking. Het ideaal beoogt de menschheid, niet een bepaald volk als deel dier menschheid. Nog onlangs werd het door den grijzen BEBEL, als leider der Duitsch socialistische partij, in den Rijksdag gezegd, dat hij en zijne volgers, behalve cosmopolieten, ook Duitschers zich voelden, en zij niet zouden dulden, dat één stukje Duitsche grond, hoe klein ook, in handes vijands zou vallen. Deze verklaring, ook reeds voor bijna 20 jaren door LIEBKNECHT gegeven, kwam weder op het tapijt, naar aanleiding van de gesloten overeenkomst tusschen Frankrijk en Engeland, door welke entente BEBEL vreesde, dat het drievoudig verbond verzwakt zou worden, en Duitschlands politiek geïsoleerd zou komen te staan. En evenals nu BEBEL zich Duitscher voelt, zullen TROELSTRA, SCHAPER, VAN KOL en hunne partijgenooten zich wel Nederlanders voelen, als eenmaal een vreemde overweldiger onze onaf hankelijkheid, en daarmede ook de door hen gepredikte volksrechten mocht willen bedreigen. Bovendien, hierbij valt ten aanzien van onze

natie, nog een lichtpunt te ontdekken. De karaktertrekken van ons volk, zooals ik die zoo even in het ruwe schetste, waarborgen ons meer dan die van eenig ander volk, een geleidelijken overgang van toestanden. Wij zijn te kalm en berekeneerd in onze opvattingen, te koel berekenend om ons te veel door enkel gevoelsmotieven te laten leiden. En gevoelsuitingen zijn het, waardoor zich in hoofdzaak de socialisten en aan hen verwante partijen laten beheerschen. Wat in andere, vooral in de meer zuidelijke landen tot bloedige botsingen aanleiding geeft, lost zich bij ons doorgaans op in een kalm verloop, zij het dan ook, dat dit niet zonder morren en lijdelijk verzet plaats vindt. De spoorwegstaking ten vorigen jare kan als het bewijs van het hier aangevoerde strekken. De *rede*, als een van onze aangeboren karaktereigenschappen, was toen voor land en volk de reddende engel, omdat zij bijtijds deed inzien, dat vrijheid niet in bandeloosheid ontaarden mag en onderwerping aan orde en wet voor ieder burger hooger plicht is, dan het zorgen voor individueele belangen. Slechts enkele anarchistische beethoofden hielden zich staande, evenwel, door hun isolement, zonder kracht. Dat trouwens meer zij dan de socialisten bij de verstoring der orde aan het woord waren, bewijst wel de omstandigheid, dat op het in Augustus j.l. gehouden internationaal socialistisch congres eene motie werd voorgesteld, ten doel hebbende, de algemeene werkstaking als strijdmiddel tegen het kapitalisme te veroordeelen. Onder zulke omstandigheden meen ik mij aan geen te ver gedreven optimisme schuldig te maken, wanneer ik eene toenadering tusschen leger en volk, trots alle socialistische neigingen, geenszins voor onmogelijk houd.

Maar, ook nog een ander streven dreigt volk en leger van elkaar te vervreemden.

De rusteloos voortgaande wetenschap en de daaruit voortspruitende talrijke uitvindingen hebben aan handel en industrie banen geopend, die tot ver over de vaderlandsche grenzen reiken en een nauwer verkeer met, en eene juister waardeering van andere volken en rassen is daarvan het gevolg. De ani-

mositeit jegens menschen met andere taal en zeden wordt hierdoor getemperd, en meer en meer gevoeld, dat de solidariteit, die de gansche menschheid omvat, hooger staat dan die, door staatkundige overwegingen en belangen bepaald. De ideeën omtrent volkszelfstandigheid en volksonafhankelijkheid zijn hierdoor gewijzigd. Kon het leger zijne historische plaats tot in de eerste helft der vorige eeuw te midden van het volk zonder moeite blijven handhaven, sedert de laatste helft dier eeuw is dit eenigszins anders geworden. De tegenwoordige tijdgeest dringt naar weten en laat zich niet meer vastleggen aan overlevering of traditie. Geholpen door eene practische, duidelijk tot de zinnen sprekende filosofie en de feitelijke wetenschappen, heeft zich gaandeweg een streven geopenbaard naar onderzoek en critiek. Men is het doel van het leger gaan toetsen aan zuiver ethische beginselen. In geschriften en vergaderingen komt men op tegen den oorlog, die botsing tusschen volkeren, met zijn nasleep van ellende, jammer en materieel verlies. Voor zoover ware menschenliefde hiertoe aanspoort, doet deze strijd der maatschappij natuurlijk eer aan, onverschillig de omstandigheid, dat ook hier het gevoel, niet het verstand tot spreken dwingt, en daarom practische uitkomsten vooralsnog niet kunnen worden verwacht. Maar overigens valt er aan te herinneren, dat hierbij veel *vermeende* menschenliefde in het spel is. Om de zedelijke waarde van deze strooming juist te schatten, moet men bedenken, dat de stoffelijke belangen hierdoor ten zeerste gebaat worden, er geheel mede samengaan — derhalve, weinig of geene opofferingen worden er voor geëischt. Waar arbeid, industrie en handel bij een oorlogstoestand ontzaglijk veel nadeel hebben en naar de tegenwoordig geldende beginselen alles beoordeelen naar de vraag of het winst of verlies oplevert, productief dan wel improductief te noemen is, daar ligt het voor de hand, dat wij Nederlanders, krachtens de ontwikkeling van ons volkskarakter zoo geheel geneigd deze vraag te stellen, gaarne medezingen in een koor, dat het lied van een eeuwigen vrede in studie neemt.

Het kan nuttig zijn, hier met de noodige objectiviteit te bepalen, in hoeverre het fundament, waarop ons onafhankelijk volksbestaan steunt, door deze strooming wordt aangetast. Indachtig aan het wezen van ons naturel, hoe dit zich verzet tegen elke aanranding der zedelijke en maatschappelijke vrijheid, komt het mij niet gerechtvaardigd voor, ons volk er van te verdenken, dat het, dezen zijnen eigen aard verloochnende, zich ooit zal willen of kunnen voegen naar eene leer, die, hoe schoon en verheven ook, bij het licht der huidige beschaving bezien, toch niets anders blijkt te zijn dan de prediking van een voor onzen tijd nog veel te hoog gaande idealisme. Ons nuchter verstand — de rede, die tot bedachtzaam wikken en wegen maant — begrijpt te spoedig het onmogelijke van de veronderstelling, dat reeds nu wolf en lam in één weide kunnen grazen. Aan ons moge de eer te beurt gevallen zijn, de Vredesconferentie te leiden, dus aan de spits te mogen staan der beweging, politieke overwegingen zijn hieraan verre van vreemd gebleven, evenals alle beweegredenen, welke tot de bijeenroeping geleid hebben, ook dit staatkundig doel in de eerste plaats hebben gehad: verlichting aan te brengen van militaire lasten, waaronder de hedendaagsche moderne staten gebukt gaan. Bovendien, het verlangen om den oorlog tot het verleden te doemen, gaat nog volstrekt niet zóóver, dat men de verdediging van eigen zelfstandig bestaan eveneens wil uitsluiten. Welnu, aangezien wij ons wel nimmer zullen wagen aan veroveringsplannen, ons doel van den strijd steeds zal zijn het behoud van reeds verworven rechten en vrijheid, komt mij het gevaar, als zou de tegenwoordige vredesbeweging ons volkskarakter in zijn wortel kunnen aantasten, als vrij denkbeeldig voor, en daarmee is dan tevens gezegd, dat ook *deze* evolutionaire beweging der beschaving geen wezenlijke hinderpaal kan zijn om de kloof, die thans tusschen volk en leger bestaat, te overbruggen.

Eveneens de omstandigheid, dat zich zoo nu en dan een geval van dienstweigering op grond van gemoedsbezwaren voordoet, kan m.i. eene reden zijn, de toekomst donker te

kleuren. Reeds ten tijde der Romeinen kwamen zulke gevallen voor. Tertullianus, die in het jaar 200 na Chr. den krijgsveldendienst onvereenigbaar achtte met den waren godsdienst, spoorde de soldaten, die tot het Christendom waren bekeerd, reeds aan, het leger te ontvluchten 1). En hoe kan het nog verwondering baren, dat er ook tegenwoordig wel enkele dweepers gevonden worden, als men leest, wat de moderne Tertullianus, graaf LEO TOLSTOÏ schrijft. In diens boek over Opvoeding en Algemeene ontwikkeling, zegt deze idealist op blz. 60 woordelijk het volgende: »Geen verschrikkelijker misdaad is te bedenken dan die, welke in de militaire leerscholen plaats vindt. Niet alleen, dat hier alle verschrikkingen, kwellingen, moorden en rooverijen, die in de wereld plaats vinden, een begin nemen, doch hier worden op de brutaalste manier de zielen der aankomende jongelieden rechtstreeks te gronde gericht.» Deze onware en overdreven voorstelling van zaken, ook al neemt men hier Rusland als voorbeeld, ontheft van de verplichting, haar van militaire zijde ernstig te bestrijden; zij kan echter tevens tot verklaring strekken, hoe enkele volgers van dezen Russischen publicist, door dweepzucht op een dwaalspoor geraakt, er toe kunnen komen, zich lijdelijk te verzetten tegen een plicht, die door hun leider en voorganger op zulk eene wijze en met zulke bewoordingen voor oogen gesteld wordt. Evenmin echter als het nu en dan plegen van een moord het recht kan geven, eene gansche natie voor moordzuchtig te houden, evenmin mag een enkel geval van dienstweigering aanleiding wezen, ons volk in zijn geheel zóó vatbaar voor dweepzucht te houden, dat het ooit zijn karakter zal laten leiden door een dergelijk fanatisme.

Behoeft er dus naar mijn gevoelen geene vrees te bestaan, dat elk der nu besproken geestesrichtingen afzonderlijk, de verhouding tusschen leger en volk onherstelbaar bederven zal,

---

1) Rede van Dr. K. H. E. DE JONG, gehouden op het 4e Ned. Philologen-Congres, alhier.

het spreekt van zelf, dat zij alle te zamen een invloed op de publieke opinie uitoefenen, die in aanmerking dient te worden genomen bij het bepalen der macht, welke zich van nit den boezem des volks tegen het leger verzet. Ware de hoofdstam onzer volksontwikkeling flink, krachtig en gezond, parasietische uitwassen als de zoo even door mij behandelde, zouden aan den groei van het geheel weinig of geene schade berokkenen. Evenwel, ook die hoofdstam is het, die zorg verwekt. Het is de toonaangevende klasse, met aan het hoofd de intellectuels en wetenschappelijk onderlegden, de massa dus, die men in de wandeling met den naam van »gezetten burgers» bestempelt, die mij aanleiding geeft, de teekenen der tijden in een minder rooskleurig licht te bekijken. Wanneer men de vraag stelt, hoe de houding van dit volksdeel tegenover het leger is, dan behoeft men waarlijk geen scherpen blik om al dadelijk met een antwoord gereed te komen. Die houding, zij teekent slechts af: koelheid en gebrek aan belangstelling. Alles, wat met onze weermacht in verband staat, wordt minachtend, zonder waardeering beoordeeld. Sceptisch gezind als men is ten aanzien van onze verdedigbaarheid tegenover zooveel machtiger naburen, acht men elk offer, aan het leger gebracht, te zwaar. De dienstplicht wordt met weerzin vervuld; de militaire lasten draagt men morrend en nimmer zonder lijdelijk weerstreven. Alleen de vloot, die ons meer rechtstreeks kan herinneren aan beide: liefde voor vrijheid en bescherming van den handel ter zee, geniet bij deze klasse van burgers eenige, hoewel ook al niet veel, sympathie. Maar voor het overige, geene opgewektheid, die zee- en landmacht kan bezielen; geene innerlijke kracht, die beiden steunt en staalt. En gelijk het leger zijne aanvoorders, zoo vindt ook dit deel der natie zijne leiders in hen, die hoog staan in kennis en wetenschappelijke positie. Nog onlangs immers heeft het Bestuur dezer Vereeniging het met leedwezen moeten ervaren, hoe'de wensch om aan de Rijks hoogeschole onderwys te doen geven in de leer van het krijgswezen, door de Regeering niet kon worden ingewilligd — »Gezien de berichten van

Curatoren der Rijks-universiteiten te Leiden, Utrecht en Groningen." 1)

De onverschilligheid en lauwheid der voormannen van onze beschaving meen ik ook te zien in het doodzwijgen der krijgsmacht, daar, waar zij m.i. aanspraak zou mogen maken op eene degelijke bespreking. Ik heb hier het oog op de oeconomische wetenschap. Sedert de staathuishoudkunde haar gezichtskring vergrootte, door niet alleen het individueele belang (der Eigennutz), maar ook de drijfveer voor het algemeen belang (der Gemeinsinn) in beschouwing te nemen, heeft het leger, dunkt mij, recht, als staatsinstelling ook van een oeconomisch standpunt te worden bekeken. De vraag, of, en zoo ja, in hoeverre de weermacht productief zou mogen worden genoemd, wordt eigenlijk door onze staathuishoudkundigen niet gesteld. Of gaat men uit van het denkbeeld, dat het leger eene afzonderlijke, op zichzelf staande wereld vormt, alleen in zooverre met de natie en haar wel en wee verbonden, dat deze laatste slechts de noodige gelden beschikbaar stelt voor de instandhouding dier wereld? Maar dan nog zou de vraag, of de soldaat in de huishouding van den staat een productief dan wel improductief element vertegenwoordigt, op hare plaats zijn. ADAM SMITH, WAGNER, NEUMANN, VON STEIN, LEON SAY en anderen wijden allen minstens eenige bladzijden hieraan, terwijl ten onzent deze zaak, voor zoover mij ten minste bekend, in het midden blijft. Ik vind dit daarom vooral te betreuren, omdat bij de tegenwoordige richting dier wetenschap, het antwoord bijna niet anders dan voor het leger gunstig kan uitvallen. Met de invoering van het zedelijk beginsel in de oeconomie, wordt niet uitsluitend meer met het stoffelijke gerekend, zoodat de voortbrenger tegenover het voortgebrachte eene meer hoogere, in elk geval eene meer gewijzigde beteekenis erlangt. NEUMANN achtte den soldaat een productief, VON STEIN een improductief, LEON SAY een vernielenden arbeider. Zij allen zijn echter reeds

---

1) Missive van den Minister van Binnenlandsche Zaken, d.d. 30 December 1903, n° 10818; afd. Onderwijs.

mannen »van den ouden stempel.” Hoe denken onze geleerden hier heden ten dage over? Mij dunkt deze quaestie belangrijk genoeg, al ware het alleen met het oog op de groote geldelijke belangen, die met leger en vloot gemoeid gaan. Mocht de uitslag van dit onderzoek aan het licht brengen, dat het leger, op grond van het preventief en repressief machtsbeginsel, ter voorkoming en onderdrukking van rechtsstoring, voor den staat nuttig, dus productief is, en dit volmondig door de wetenschap worden erkend, van hoeveel invloed zou dit dan niet zijn op den, nu door allerlei nevenstroomingen afgedwaalden, gedachtengang van het beschaafde en ontwikkelde deel der natie! 1).

En wat te zeggen van den klein-burger en gezeten werkmansstand? Het feit, dat zich om zoo te zeggen geen enkel vrijwillig dienend soldaat in het leger bevindt, en dit in een tijd, dat de strijd om het bestaan en de werkeloosheid in alle takken van industrie en landbouw zich, vooral des winters, op het nijpendst doen gevoelen, zegt ons reeds genoeg. Hier is de afkeer van het militaire zóó groot, dat men niet meer moet spreken van »onverschilligheid en lauwheid,” maar eerder van »haat en minachting.” Dit deel der natie, zóó talrijk, dat we het gerust met den naam van »het” volk kunnen bestempelen,

1) Volgens Mr. PIERSON is voortbrengen in oeconomischen zin iets anders dan nut stichten op allerlei gebied; dit laatste is alleen de stoffelijke welvaart verhoogen. Op grond hiervan blijft dan ook in zijn leerboek de beoefening van wetenschappen, de bescherming van personen en eigendommen, het onderwijs, enz. enz. buiten bespreking. Dit standpunt is natuurlijk te verdedigen. Waar de schrijver echter voorbeelden aanhaalt van wat dus wel en wat niet productief moet heeten, daar wordt het leger m.i. op schadelijk oppervlakkige wijze behandeld. Slechts in deze weinige woorden zegt Mr. PIERSON dienaangaande zijn gevoelen: „Kraaien uit het veld te jagen is productief, maar niet door eene flinke legermacht veel gevaarlijker vogels uit het land te houden. Voorzoover het laatste oeconomische gevolgen heeft, kunnen beide handelingen zeker op ééne lijn gesteld worden; voorzoover het die niet heeft, is het inderdaad iets anders.” Is dit nu alles, wat van de wel of niet productiviteit van het leger kan worden gezegd? Zoo ja, dan is het zeker zeer weinig, en dit weinige bijzonder geschikt om bij de natie het nut van de weermacht in twijfel te doen trekken.

lijdt blijkbaar liever gebrek, dan op niet al te lastige en moeilijke wijze eene eervolle taak op zich te nemen. Dit vreemde, en, ik aarzel niet het zoo te noemen, *gevaarlijke* verschijnsel dwingt tot nadenken. Het gaat niet aan, dit deel des volks, voor het meerendeel eenvoudige, op godsdienst en fatsoen gestelde burgers, den steen naar het hoofd te werpen, door het, op grond van dit verschijnsel, te beschuldigen van gebrek aan vaderlandsliefde en onafhankelijkheidszin. Wie telkens het enthousiasme waarneemt, waarmede voor onze koloniën »geteekend» wordt, zoodra daar onze vlag of ons prestige ernstig bedreigd wordt, zal moeilijk kunnen volhouden, dat deze volksklassen haar ouden aard verloochenen of niet voor geestdrift vatbaar zijn. Ten tijde der eerste en vooral der tweede expeditie tegen Atjeh, bij het verraad en den tegenspoed op Lombok, nu het laatst bij den afval van Oemar in 1896, heeft de jongelingschap, uit deze volksklassen gesproten, bewezen, dat zij, wel verre van gebrek aan nationaliteitsgevoel, veeleer overvloed van opofferingsgezindheid bezat om alles, wat voor het bewaren der integriteit onzer bezittingen noodig is, te verrichten. Wanneer men nu deze verschijnselen te constateeren heeft, telkens wanneer het Nederlandsche gemoed geschokt wordt door gebeurtenissen, ver van de vaderlandsche grenzen, mag men dan veronderstellen, dat in tijden van beproeving voor het eigen land, de liefde voor den geboortegrond zich niet zal uiten en *alsdan* die afkeer en haat ten opzichte van het leger zullen blijven voortduren? Geloove wie het wil! Ik voor mijn persoon ben er innig en heilig van overtuigd, dat bij het eerste het beste gevaar, hetwelk ons bedreigt, de vrijwilligers in menigte zich zullen aanmelden. De vraag, of het dan niet te laat zal zijn, kon met het oog op de zoo moeilijke en ingewikkelde oorlogstechniek, die immers eene degelijke voorbereiding eischt, wel eens in bevestigenden zin moeten worden beantwoord. Maar daarmede zou ons volk dan toch hebben getoond, hoe nog altijd die oude liefde voor vrijheid en land voortleeft in zijn hart. Hoe deze liefde sterk genoeg is om alle haat en minachting op zijde te zetten, alle twee-

dracht te doen vergeten, en deze liefde den wil kan schragen om — *als het moet* — met datzelfde leger te overwinnen of ten onder te gaan.

En deze overtuiging is het, Mijne Heeren, die ons moed kan schenken voor de toekomst. Al is de hoofdstam onzer volksontwikkeling niet zoo krachtig als we wel zouden wenschen, al loopen ook ten onzent enkele op zichzelf staande takken in het wilde uit, de wortels van ons volkskarakter zijn gaaf en onaangetast gebleven, diep en vast als zij zitten in den bodem van ons verleden. Hier moge men schreeuwen om meerdere politieke rechten, daar roepen om hooger loon en betere arbeidsvoorwaarden, elders weer met militanten ijver werkzaam zijn in het belang van een eeuwigden vrede, de natie, *het volk in zijn geheel*, blijft niettemin zichzelf. Het kan zich eenvoudig niet ondergeschikt maken aan eene macht, die beoogt de vrijheid te verkorten of de onafhankelijkheid te vernietigen. Mocht de geschiedschrijver in latere dagen nog eens moeten vermelden, dat Nederland zijn naam als mogendheid verloren zag gaan, hij zal daarbij dan tevens hebben te boekstaven het feit, dat ons volk, *als ras*, zich niet liet wegvagen, maar, wellicht tegen onderdrukking en dwingelandij in, steeds een eigen milieu bleef vormen, te midden der vreemde omgeving. Evenmin als een mensch zijne individualiteit, kan een volk zijn aard, zijn wezen, op den duur verloochenen. En onze aard verdraagt niet het juk, noch van willekeur, noch van dwang. Onze rede beoordeelt zeer nauwkeurig en zuiver tot hoever wij ons kunnen en mogen buigen, en onze afkeer van ongemotiveerde onderwerping behoedt er ons voor, dat we die grens overschrijden. Zoolang dit ons naturel ongeschonden behouden blijft, zoolang behoeft er geene vrees te bestaan, dat wij ooit ons zullen krommen onder een last, door despotisme op de schouders gelegd, of ons zullen laten verdringen, te midden der staatkundige woelingen van op verovering beluste naburen. Wij blijven vrij, al zal dit dan ook zijn ten koste van vele en groote offers, en met inspanning van alle onze fysieke en moreele kracht, waarover we kunnen beschikken.

Op grond van al het voorgaande, meende ik te mogen voorstellen, dat ons volk, ten bate van het leger, ook nu nog, *schoone* vruchten kan afwerpen. Bestaat er thans grond, hieraan in meerdere of mindere mate te mogen twijfelen, dan moeten de voornaamste oorzaken daarvan te vinden zijn *buiten* het volk om. Immers, het naturel hiervan teekent karaktereigenschappen af, welke eene krijgsmacht juist van noode heeft, en hierin kunnen die oorzaken dus niet gelegen zijn. Blijft nog over de vraag of de volks-*opvoeding* wellicht in verkeerde richting geleid wordt, zoodat zij, den waren aard van ons karakter miskennende, de vrijheid opvat als bandeloosheid, rechtmatig gezag aanziet voor dwang, godsdienst voor femelarij, eenvoud en deugd als voor uit den tijd geraakte zaken, te laag bij den grond in vergelijking van de vlucht, door onze hedendaagsche moderne beschaving genomen. Er zijn er in het leger en ook daarbuiten — ik noem hier bijv. den Heer VAN AKEN — die aan deze volksopvoeding de geheele schuld geven der antagonistische houding, die gaandeweg tusschen leger en natie ontstaan is. Maar, is dit billijk en, bovenal, is het juist? Ik betwijfel het ten zeerste. Zeker is het, dat geene volksopvoeding deugdelijke vruchten kan afwerpen, wanneer niet vóór alles, met den waren aard van ons karakter rekening gehouden wordt. Alle wetten en verordeningen, die deze opvoeding regelen, dienen van dit beginsel uit te gaan: alle dwang moet worden vermeden. En hieraan voldoen deze voorschriften vrij wel. Eene tendentieuze opvoeding, veronderstel dat zij mogelijk ware, zou van ons volk maken eene caricatuur, ook al schrijft zij in haar program: ontwikkeling van nationaliteitsbesef en vaderlandslievende gevoelens. Evenmin als het denken gevoelsvermogen van den enkelen mensch, is dat van eene gansche natie te dwingen naar vooraf bepaalde, vooropgezette denkbbeelden. Onze rede al weer is het, die ons zegt, dat vrij te handelen niet altijd en onder alle omstandigheden kan en mag worden toegestaan, maar het vrije denken en voelen wel, en dit laten we ons derhalve niet ontnemen, onder geen voorwendsel en op geene enkele voorwaarde.

Ook onze liefde voor den geboortegrond wil zich spontaan uiten, nimmer op gezag van anderen. Wanneer de Heer VAN AKEN zich beklaagt over het feit, dat zijne kinderen op de school het volkslied niet leeren, dan mag hem dit hinderen, in het besef dat dit lied op zichzelf schoon is en daarom als zoodanig opvoedkundige waarde vertegenwoordigt, maar hij mag uit deze onthouding niet het bewijs putten, dat het onderwijs verkeerd of slecht geleid wordt. Met het afschaffen van alle godsdienstig onderwijs op de openbare scholen, dus met het verklaren van het lager onderwijs voor „vrij”, heeft hij ook dit op den koop toe te nemen, dat *elke* niet neutrale richting bij de vorming der jeugd geweerd wordt. Men moge dit betreuren of niet, het ligt geheel in de lijn der natuurlijke ontwikkeling van ons volkskarakter, alzoo te handelen.

Indien men onderscheid meent te mogen zien tusschen socialisten en aanhangers van het socialisme, door de eersten niet als volgers van een oeconomisch stelsel te beschouwen, maar als oproermakers, als lieden, die wet en orde willen verkrachten om hunne utopiën verwezenlijkt te krijgen, dan, maar ook dan alleen zou men recht hebben, socialisten als voorgangers der jeugd niet toe te laten. Stelt men zich echter op een zuiverder standpunt en noemt men eenvoudig socialisten, wat het inderdaad zijn: aanhangers van een staathuishoudkundig stelsel, dan kan ik niet inzien, waarom de zoodanig denkende onderwijzers uit de school moeten worden geweerd. Hoewel ik voor mijn kind eene school zonder bijbel wensch, dit daarom een onderricht laat volgen, waarbij de leerstellige beginselen uit den bijbel niet aan de orde komen, zou ik er toch ernstig tegen opkomen, wanneer een atheïstisch aangelegd onderwijzer aan mijn kind ging leeren, dat alles wat in dien bijbel staat, onwaar of onzin is. Met het volste recht zou ik van dien onderwijzer mogen vergen, dat hij zijne atheïstische meeningen voor zich houdt, er geen propaganda voor maakt, althans, niet in de school en bij mijn kind. Dit zou zijn inbreuk maken op mijne vrijheid, en een dergelijk atheïst zou ik als onderwijzer, om die reden, als ongeschikt verklaren. En

evenzo acht ik een socialistisch getint onderwijzer niet op zijne plaats, wanneer hij in zijne functie als zoodanig met eigen subjectieve meeningen bij de jeugd te koop loopt. Maar even als ik mij dus de vrijheid van denken voorbehoud ten aanzien van wat *ik* voor mijn kind het beste acht, zoo moet ik diezelfde vrijheid van denken ook eerbiedigen bij ieder ander, den socialist, vrijdenker of vredesapostel inclus. Dit is zuiver Nederlandsch opgevat. Alleen wanneer het vrije denken zich uit in vrij handelen, en dit handelen, in den ruimsten zin genomen, verstoring van orde beoogt of ten gevolge heeft, heb ik het recht, dit te veroordeelen en met de mij ten dienste staande middelen te keeren. Alsdan is het weer de op den bodem van ons karakter aanwezige zucht naar rede, die zich verzet, omdat zij inziet, dat verstoring der orde beteekent: aanranding der individuele of algemeene *vrijheid*. Dit moet het richtsnoer zijn, waarnaar ik, als Nederlander, de opvoeding van Nederlanders te beoordeelen heb.

Een strijd aan te binden tegen andersdenkenden, omdat hunne meeningen niet strooken met eigen opvattingen, komt mij bij onze volksopvoeding daarom zoo verkeerd voor, omdat hij niet anders dan op verlies van innerlijke kracht kan uitloopen. Juist onze volksaard is het, die zich tegen het voeren van een dergelijken strijd verzet, omdat hij zich alleen met zachtheid leiden, nimmer met hardheid dwingen laat. De iederen Nederlander in het diepst van zijne ziel verscholen liefde voor vrijheid kan slechts opbloeien en voor het vaderland de beste vruchten afwerpen, wanneer men haar ontziet en spaart voor te ruwe aanraking. Dan alleen kan zij ons waarborgen leveren, dat het kind, eenmaal tot de jaren des ondersheids gekomen en tot jongeling gerijpt, het volkslied leert en zal aanheffen uit eigen aandrang, omdat hij alsdan de schoonheid ervan begrijpt, daar het zijne eigen vrijheidlievende gevoelens vertolkt. Stelt men toch pogingen in het werk, dien volksaard te dwingen, dat naturel te breken, de gevolgen zullen te vinden zijn in ontevredenheid, tegenstand en verzet. Het is nu eenmaal bovendien niet anders, de evolutie, die zonder ophouden

de gansche menschheid beroert, moet ook door ons volk ten volle worden medegeleefd; het kan zich daaraan niet onttrekken. De tijdstroom voert het mede, onverbiddelijk, en hiermede dient men almede rekening te houden, bij het nemen van maatregelen, onze volksopvoeding in de goede richting te leiden.

Men zou overigens het lager onderwijs zeer onbillijk bejegenen, wanneer men ging meenen, dat dit tegenwoordig door revolutionaire of onvaderlandslievende neigingen beheerscht wordt. Art. 33 der Wet zegt, dat dit schoolonderwijs »onder het aanleeren van gepaste en nuttige kundigheden, dienstbaar moet worden gemaakt aan de ontwikkeling van de verstandelijke vermogens der kinderen, en aan hunne opleiding tot alle Christelijke en maatschappelijke deugden.” De leden der plaatselijke schoolcommissiën, de arrondissementsschoolopzieners, de inspecteurs van het onderwijs, zij allen leggen den eed of de belofte af, (art. 71 der Wet) dat zij hun plicht ten aanzien van dit artikel naar behooren zullen waarnemen. Mag men nu, waar zulke voorschriften bestaan, de onderwijzers en bloc er van verdenken, dat zij het kind toch zullen opvoeden in eene richting, vijandig aan de onze? Wie dit doet, handelt schromelijk onbillijk. Al komen zoo nu en dan enkele gevallen aan het licht, waaruit blijkt dat de onderwijzer in strijd met het zoo even geciteerde artikel handelt, dan geeft dit nog geen recht, alle voorgangers der jeugd over één kam te scheren. Eene gansche klasse van menschen op zulk eene wijze te beoordeelen, moet met ernst worden bestreden. Wel degelijk achten ook de hedendaagsche paedagogen »opleiding tot deugd” een der hoofdzaken, waarnaar de geschiktheid voor onderwijzer moet worden afgemeten 1). Wie bovendien het hoofdstuk »Schoolregeering” uit het leerboek voor aanstaande onderwijzers leest 2), zal kunnen op-

1) *Nieuw Tijdschrift ter bevordering van de paedagogiek*, onder redactie van J. GELUK en H. DE RAAF, 1e jaargang blz. 135.

2) *Beginselen der opvoedkunde voor de lagere school* door H. DE RAAF, Leeraar aan de Rijkskweekschool voor onderwijzers te Nijmegen, Vierde druk, 2e deel, blz. 10—19.

merken, hoe hoog de beteekenis van orde daarin wordt aangeslagen en hoe doeltreffend de maatregelen zijn, die daarin worden aanbevolen, de orde in alle opzichten den kinderen lief te leeren krijgen. Juist wij militairen, die de orde als een deel van onze krijgstucht te beschouwen hebben, mogen bedenken, dat de orde, aan het kind geleerd, een onafscheidelijk deel der schooltucht uitmaakt, en, wijl school- en krijgstucht wel in aard, maar niet in wezen verschillen, hebben wij hierin te zien het bewijs, dat het lager onderwijs, zooals dit in ons land bestaat, wel degelijk als voorbereiding, als grondlegging mag worden beschouwd der beginselen, welke wij later in den milicien tot krijgstuchtelijke orde te ontwikkelen hebben.

Ik ben hier in tegenspraak gekomen met den Heer VAN AKEN, die, zelf leeraar, meent dat de ethische zijde van de opvoeding verwaarloosd wordt 1). Hij zegt, dat de onderwijzers hunne leerlingen niet opvoeden tot Nederlandsche staatsburgers, omdat bij hunne vorming verzuimd werd, den grondslag te leggen voor die hoogere opvatting van hunne taak, die hen doortrekt van het plichtbewustzijn, vóór alles de toevertrouwde jeugd tot ware Nederlanders te vormen. En de oorzaak van dit verzuim zou zijn gelegen in het feit, »dat onze volksaard te koel is en omdat men zich schaamt, Nederlandsch te denken en te voelen, *men zich zelfs schaamt Nederlander te zijn.*» 2).

Het is goed, dat deze woorden in deze Vereeniging werden gezegd; — zou de Heer VAN AKEN ze óók durven zeggen in eene vergadering van onderwijsmannen? Zoo ja, dan wil ik hem den raad geven, vooraf voldoende bewijsmateriaal te verzamelen om deze zoo ernstige beschuldiging te kunnen staven. Zich hierbij te beroepen op enkele op zichzelf staande gevallen zou niet baten, want met recht zou men hier kunnen aanvoeren, dat juist deze uitzonderingen den regel bevestigen. En deze regel is, dit houd ik staande, dat men zich *niet*

---

1) Orgaan dezer Vereeniging 1903—1904, III, blz. 216.

2) Ik cursiveer.

schaamt, Nederlander te zijn. De wijze om zich als zoodanig in handel en wandel te uiten, moge dikwijls den *schijn* geven van gemis aan nationaliteitsgevoel, dit is, ik merkte het reeds op, in overeenstemming met ons karakter, dat wars is van opgewondenheid en aanstellerij; maar in werkelijkheid wordt men ook in de onderwijswereld beheerscht door die andere neigingen van onzen volksaard, n.l. liefde voor vrijheid en afkeer van dwang. En aan dezen volksaard kan en mag door overdreven gestelde, dus verkeerde eischen niet worden getornd. Hij is de grondslag, waarop de zedelijke vorming van ons volk, zal deze vruchten beloven, behoort te steunen. Het nationaal bewustzijn stelselmatig te willen aankweken — gesteld dat dit, gelijk de Heer VAN AKEN meent, geschieden kan — zou leiden (ik zeg het hier onzen Ondervoorzitter, den Heer HOE-TINK na) tot die schijnmoraal, waartegen ten ernstigste dient gewaarschuwd, omdat zij ons volk zou wringen in een zedelijk dwangbuis, tegen het dragen waarvan èn onze liefde voor vrijheid èn onze zucht naar rede zich ten sterkste verzetten.

Ben ik het derhalve niet eens met den Heer VAN AKEN, waar hij zegt, dat de zedelijke opvoeding van ons volk, ten bate van het leger, verwaarloosd wordt, nog veel minder kan ik mij vereenigen met de middelen, die hij aangeeft om hierin verbetering te brengen. Daarbij wordt uitgegaan van eene stelling, die ik niet anders dan met den naam van paedagogische ketterij kan bestempelen. Alleen eene goede, oordeelkundige opvoeding van het *lichaam* is, volgens den Heer VAN AKEN, voldoende om allerlei nuttige militaire *deugden* bij het volk aan te kweken. De lichamelijke opvoeding wordt hier dus als *basis* der zedelijke aanbevolen! Als het lichaam maar goed geoefend is in zwemmen, springen, marcheeren, enz. en dit gewend is vermoeienissen te verdragen en ontberingen te verduren, dan, zoo ongeveer redeneert de Heer VAN AKEN, wordt ook de wilskracht gestaald en het zelfvertrouwen gewekt. Zéér zeker, maar ik wil opmerken, dat niet alleen het leger op die wijze ontwikkelde menschen noodig heeft, maar ook een rooverhoofdman zal zijne onderhebbende bende gaarne

zien bestaan uit mannen, wier wilskracht en zelfvertrouwen op die manier gevestigd werd. — Lichamelijke oefeningen geven kracht tot durven, en het volk, daarvan dan natuurlijk de jongelingschap, moet niet bang zijn in het ondernemen, geene vrees voor gevaar bezitten, zich meer gewennen aan het onaangename van het leven, zegt de Heer VAN AKEN. Ook nu geef ik toe, dat dit het leger ten goede kan komen, maar ik wensch, met nadruk te vragen, door welke middelen men dan toch zal kunnen beletten, dat bij ons volk de moed tot durven van den bandiet niet zal worden aangekweekt? Ook deze heeft, zal hij ten minste kans van slagen hebben, alle vrees en angstvalligheid op zijde te zetten. — Eene oordeelkundige lichamelijke oefening leert tucht en gehoorzaamheid, alzoo volgens den Heer VAN AKEN. Alweer hier mijne vraag, of ieder lid van eenebehoorlijk georganiseerde dievenbende zich niet moet weten te onderwerpen aan tucht en gehoorzaamheid, die in zijn gilde óók moet bestaan, zal dit aan het doel, dat men beoogt, kunnen beantwoorden. — En waar blijft de zekerheid nu, dat men van ons volk, met deze methode, wel goede soldaten, maar geene goede struikrovers zal maken? . . .

Ik heb hier de tegenstelling wat hel gekleurd, maar ik moest dit doen om daardoor het ongerijmde in de stelling van den Heer VAN AKEN des te beter te laten uitkomen. Inderdaad zou eene krijgsmacht, in moreel opzicht, niet anders dan op eene lijn komen te staan met een geducht, krachtig georganiseerden, door het opperste gezag beschermden bandietentroep, indien de opvoeding van het volk, ten bate van het leger, niet berustte op *zedelijke* beginselen. De Heer VAN AKEN zou zeker zelf vreemd opkijken, wanneer er later eens een schavuit tot hem kwam, die zeide : zie hier, ik ben geheel naar uwe denkbeelden gevormd en dus een product van uw stelsel ! Toch zou zulk een geval niet geheel tot de onmogelijkheden kunnen worden gerekend. Gelukkig dan ook maar, dat ons volk thans reeds zedelijk hoog genoeg staat om voor de eenzijdigspartaansche ideeën van den Heer VAN AKEN niet meer ontvlambaar te zijn. Echter, in het belang van het leger is het

zéér noodig, dat van uit de militair-wetenschappelijke wereld, waarin tot voor korten tijd alles, wat naar opvoeding zweemt, verwaarloosd werd, eens eene stem opgaat tegen het drijven in deze richting, omdat dit de kloof, die helaas nu tusschen volk en leger bestaat, op bedenkelijke wijze verbreedt zal.

Het vraagstuk, hetwelk ons hier bezig houdt, zou niet zoo heel moeilijk zijn op te lossen, indien men bij de volksoepvoeding kon uitgaan van fysieke eischen. Immers, wat men hier ook van moge zeggen, aan lichamelijke oefeningen wordt in deze tijden van sport en record-slaan reeds heel wat uren besteed, en het komt mij geenszins noodzakelijk voor, eene regeling te treffen, die dit vermaak meer dienstbaar zou kunnen maken aan de belangen van het leger. Bijna alle sportverenigingen, hetzij ze ten doel hebben het schieten, roeien of turnen, dan wel het wielrijden, tennissen of rijden met auto's, zij werken reeds alle, bewust of onbewust, mede aan de versterking onzer weermacht. De behendigheid en lichamelijke kracht, door al die oefeningen verkregen, zullen later, als goede eigenschappen van het volk, de krijgsmacht ten nutte komen. Zoo zijn alle voetbalclubs, om slechts ééne soort van sport te noemen, zonder het wellicht zelve goed te beseffen, in meer dan één opzicht werkzaam in het belang onzer weermacht. Maar al die op zichzelf staande vereenigingen wil de Heer VAN AKEN naar zijne opvoedkundige ideeën oefenen en gebruiken. Deze spelen, die tot nu toe voor vermaak dienen, moeten worden geleid in militairen geest, dus naar vooropgezette denkbeelden. Maar, begrijpt men dan niet, dat wat eerst uit vrijen wil en daarom met hart en ziel verricht werd, dan eensklaps verandert in eene opgelegde taak die, den een meer, den ander minder, zal tegenstaan en daarom prikkelen tot verzet? Dit »leiden», het kan niet anders, moet tot »dwingen» zijne toevlucht nemen, en ons volk is nu eenmaal zoo, het *laat* zich niet dwingen. Het voordeel, gelegen in deze vrijwillige, als amusement opgevatte sportbeoefening, zou door deze methode voor het leger onherroepelijk verloren gaan. Voor hem, die ons volk kent, zal de strekking van dit

hetoog tot opheldering kunnen dienen, waarom de door den Heer VAN AKEN aangegeven maatregelen voor de toekomst zoo weinig kunnen beloven, en waarom de Heer VAN AKEN, bij de gedachte aan die toekomst, ten slotte zelf wanhopen moet.

Inderdaad, wij behoeven ons bij de volksopvoeding, ten bate van het leger, niet zoo bekommerd te maken over dat beweerde gebrek aan lichamelijke ontwikkeling der natie. In de wet op het lager onderwijs worden de vrije- en ordeoefeningen geenszins beschouwd als vakken, waarin alleen door speciaal daartoe benoemde leeraars onderricht wordt gegeven. Weinig hulp-onderwijzers worden er gevonden, in wier acte van bekwaamheid eene aantekening, constateerende de bevoegdheid voor het geven van dit onderricht, wordt gemist. Geene lagere school bouwt men tegenwoordig, of een gymnastieklocaal met de noodige werktuigen verkrijgt er naast. Ook de burgerscholen, voornamelijk bestemd voor aanstaande ambachtslieden en landbouwers, hebben evenals de Hoogere Burgerscholen met 3- en 5-jarigen cursus de gymnastiek als leervak in hare programma's opgenomen, terwijl dit onderricht tevens aan de gymnasia, zij het ook facultatief, gegeven wordt. Wat wil men dus in vredesnaam nog meer verlangen? Ook ik juich het toe, dat men meer en meer het nut eener oordeelkundige beoefening der gymnastiek gaat inzien, en eene vereeniging als nu onlangs te Rotterdam werd opgericht, (ik meen op initiatief van den Heer VAN AKEN) en zulks in navolging van die te Amsterdam onder leiding van Prof. Dr. C. WINKLER, kan rijke vruchten geven. Van ganscher harte zeg ik het trouwens den Heer VAN AKEN na : in corpore sano mens sana. Zoodra men echter gaat meenen, met deze spreuk te kunnen bewijzen, dat »dus'' in *elk* gezond lichaam óók eene gezonde ziel zal huizen, dan komt mij dit spreekwoord als stopwoord zéér gevaarlijk voor. Het lichaam blijft, dit vergete men bij de opvoeding nimmer, het *werktuig* der ziel. De geest beheerscht de stof, niet omgekeerd. Een bekwaam werkman met slecht gereedschap is méér dan een onbedreven arbeider met goede hulpmiddelen. En goed gereedschap

verkrijgt men gemakkelijker dan bekwame werklieden. Deze waarheid houde men bij de volksopvoeding in het oog, wil men het gebouw, dat men wenscht op te trekken, niet reeds in zijne fundamenten ondermijnen.

Heb ik dus ernstige paedagogische bezwaren tegen het doorvoeren der maatregelen, door den Heer VAN AKEN voorgesteld, ik meen er nog op te moeten wijzen, dat alle middelen, door hem aanbevolen, eene zoodanige zucht naar dwang verraden, dat, werden zij toegepast, onvermijdelijk de antipathie tusschen leger en volk versterkt zou worden. Ik wil hier, om niet al te uitgebreid te worden, slechts ééne zaak noemen. De Heer VAN AKEN zegt, dat eene voortgezette opvoeding, waarbij de voorbereiding tot den dienst in het leger onafgebroken in het oog gehouden wordt, noodzakelijk is om naar den geest vaak geheel ontwrichte menschen tot een hoog morcel gehalte op te voeren, en daarom noemt hij het een eisch des tijds, dat zonder deze voorbereiding onder den een of anderen vorm *»nimmer de volle staatsburgerlijke rechten moeten worden toegekend.»* 1) Hier wordt dus feitelijk eene voorwaarde tot kiesbevoegdheid gesteld, zooals, men voelt het als Nederlander dadelijk, zich eene dwangopvoeding alleen ten doel kan stellen. Den fellen strijd, door een belangrijk deel der natie gevoerd om *algemeen* stemrecht, meent de Heer VAN AKEN eensklaps te kunnen bezweren met één artikel uit zijn opvoedingsreglement, hetwelk voorschrijft: geen kiesrecht zonder militaire voorbereiding. In verband met hetgeen ik reeds van onzen volksaad heb gezegd, zal het wel niet meer noodig zijn, in het breede te betoogen, waarom een dergelijke maatregel nimmer hoop kan geven op eene bevredigende oplossing ten onzent. Want niet alleen zij, die algemeen kiesrecht voorstaan, zouden zich tegen eene dergelijke arbitraire bepaling verzetten, maar allen, hoog en laag, zouden zich ten strijde aangorden om de invoering ervan te beletten. En wat zou nu verder het »nut" zijn, door dien strijd verkregen? Natuurlijk dit, dat de ver-

---

1) Orgaan dezer Vereeniging 1903—1904, III, biz. 220.

wijdering tusschen volk en leger *grooter* wordt, omdat het eerste, nu zooveel te meer, in het laatste slechts de oorzaak kan zien der drijfkracht, die tot het uitoefenen van dezen dwang aanspoort. Dit vooral is de reden, waarom ik tegen het aanwenden der middelen, door den Heer VAN AKEN bedoeld, ernstig verzet wensch aan te teekenen.

De vraag, of de volksopvoeding, ten bate van het leger, thans in verkeerde richting wordt geleid, kan ik niet anders dan in ontkenningen zin beantwoorden, want elke andere richting zou een tendentius karakter dragen en daarom voor ons volk, dus ook voor het leger als niet af te scheiden deel van dat volk, beslist af te keuren zijn. Blijven de vruchten van die opvoeding voor het leger uit, dan, ik herhaal het, moeten daarvoor andere oorzaken aan te wijzen zijn. Hiermede wil ik evenwel niet beweren, dat thans reeds alles, wat eene toenadering tusschen leger en volk bevorderlijk kan zijn, van de zijde der natie wordt verricht. Ik kom hier terug op wat ik zoo even te berde bracht, aangaande de onverschilligheid en het gebrek aan belangstelling in legerzaken, bij het beschaafde en intellectueel-ontwikkelde deel des volks. Reeds wecs ik terloops op het negeeren van de krijgsmacht door de oeconomische wetenschap. Hier moet verder de geheele waarheid worden gezegd, dat n.l. het gansche Hooger Onderwijs koelheid en onverschilligheid ten aanzien daarvan verraadt. Met recht mocht het Bestuur dezer Vereeniging in zijne memorie, behoorende bij het verzoekschrift d.d. 12 Maart 1903 aan H. M. de Koningin zeggen, dat »mannen van algemeene ontwikkeling en wetenschap, »eerbiedwaardig, evenzeer door de uitgestrektheid van hunne »kennis en de ruimte van hun gezichtskring, als door de deugdelijkheid van hun karakter — inderdaad leidende krachten in »onze samenleving — er dikwijls niet tegen opzien, om ten »aanzien van de belangen onzer weerbaarheid van eene verregaande geringe schatting en eene niet zelden verbazing wekkende onkunde te doen blijken, ja, zich op deze geringschatting »en onkundete beroemen.” In waarheid, wanneer er tegenwoordig werkelijk vrees mag bestaan, dat *door toedoen der natie* de

schoone vruchten, welke zij voor het leger kan afwerpen, zullen uitblijven, dan is de grond van die vrees te zoeken in *deze* omstandigheid. Het verheugt mij, hierin zoo geheel het gevoelen van de Vereeniging te deelen en haar den lof te kunnen geven, die haar toekomst, n.l. van met dit verzoekschrift te hebben bewezen, dat *zij* ten minste weet, waar bij het volk eigenlijk de schoen wringt. De ernstig denkende, leidende personen van ons volk zijn niet doortrokken van het besef, hoe de liefde voor vrijheid en de zucht naar rede, die ook bij hen gevonden worden, dwingt tot de erkenning, dat de staatsinstelling, die weermacht heet, de achting, sympathie en voorspraak in de eerste plaats *van hen* moet bezitten, wil zij aan het haar gestelde doel kunnen beantwoorden. Dat doel brengt mede opoffering van eigen bloed en leven, en vraagt dus meer dan bevrediging, alleen in materieel opzicht. Zal de krijgsmacht in de ure des gevaars voor hare taak ten volle berekend zijn, dan moeten daarin reeds gedurende de voorbereiding, dus in tijd van vrede, de zedelijke krachten aanwezig zijn, die zich uiten in toewijding, geestdrift en liefde voor den plicht. En deze krachten kan die krijgsmacht slechts deelachtig worden, wanneer zij de wetenschap bezit, dat het volk, hetwelk zij dient en waarvoor zij zich op te offeren heeft, haar genegen is en welgezind. Welnu, dit volk in zijn geheel, het wordt in zijn ontwikkelingsgang geleid door de mannen, in de zoo even genoemde memorie bedoeld. *Zij* geven de richting aan van het denken en handelen des volks. Uit hen komen voort de vertegenwoordigers der natie en der regeering, de handhavers van het recht, de voorgangers in godsdienst, wetenschap en kunst. De denkbeelden, die zij voorstaan, worden ook door de natie gedeeld en vinden in de practijk van het maatschappelijk volksleven hunne toepassing. Zij, en zij alleen beheerschen de gansche samenleving en daarmede ook voor een belangrijk deel de weermacht, die immers onafscheidelijk aan die samenleving is vastgegroeid.

In het voorgaande meen ik te hebben aangetoond, dat van
1904,05. V.

eene gewijzigde *volks*-opvoeding voor het leger niet veel te wachten is. Er werd reeds vrijwel gedaan, wat gedaan kon worden ; men heeft de lichamelijke opvoeding zooveel mogelijk in overeenstemming gebracht met militaire eischen en moedigt van overheidswege de vrijwillige oefeningen in den wapenhandel aan. Dit, zeer terecht, zonder uitoefening van dwang. Van dit alles kan echter niet worden verwacht, dat het de *zedelijke* band, welke tusschen weermacht en natie moet bestaan, versterken zal. Het leger kan hierbij slechts fysiek, nimmer *moreel* winnen. En op het laatste komt het juist aan. De krijgsmacht moet hare innerlijke kracht putten nit de wetenschap, dat zij door de natie geacht en met belangstelling en vriendschap bejegend wordt. Alles wordt daarom herleid tot de vraag, hoe de toenadering tusschen beide deelen des volks mogelijk is. Wanneer de volksopvoeding blijkt daartoe weinig meer te kunnen bijdragen, ligt het voor de hand te onderzoeken, of wellicht eene wijziging in de *militaire* opvoeding betere resultaten kan opleveren. De noodzakelijkheid van dit onderzoek klemt te meer, omdat het leger in deze de ondergeschikte is, en dus eerder de opvoeding hiervan zich moet aanpassen aan die der natie, dan dat de opleiding van het volk zich moet regelen naar de eischen, door de krijgsmacht gesteld. Met deze waarheid wordt van militaire zijde zelden rekening gehouden. Te dikwijls wordt gedaan of het volk er is voor het leger, in plaats van het leger voor het volk. Wij, militairen, gaan maar al te veel uit van de zeer verkeerde stelling, dat aan de beginselen, waarop de militaire opvoeding steunt, niets te veranderen valt ; dat zij als eeuwige wetten gelden, waarnaar verder de opvoeding der natie zich slechts te houden heeft. Het zal wel weinig betoog behoeven, hoe ongegrond deze stelling is en van hoeveel kortzichtigheid zij blijk geeft. Immers, de evolutie, die zonder ophouden de maatschappij beroert en wijzigt, verricht hare werking evenzoo in de militaire wereld, wijl deze is en blijft een integreerend deel dier maatschappij. Of men het wil of niet, de denkbeelden en opvattingen, bij de natie gangbaar, dringen door tot het

leger en oefenen daarin macht en invloed uit. Van daar, dat dezelfde stroomingen op sociaal en zedekundig gebied, welke ik zoo even besprak, ook in de militaire gemeenschap worden gevonden, en men, trots de zorg om deze uitingen onschadelijk te maken, zoowel socialistische en anarchistische, als Tolstoiaansche neigingen in het leger kan wáarnemen. En de vraag, of deze neigingen te keeren zijn door eene manier van militaire dressuur, welke ook reeds eenwen geleden gevolgd werd, toen deze stroomingen nog niet bestonden, dient daarom in onze dagen ernstig te worden overwogen. Het is hier niet de zaak om alles, wat door traditie den militairen stand heilig is, aan te randen of te veroordeelen, nog veel minder om door eene eenzijdige critiek over onze krijgstucht het breekijzer te zetten aan het fundament van het leger, maar wél om onpartijdig en met behoorlijke kennis van de eischen, welke haar moeten worden gesteld, onze weermacht te beoordeelen, zooals zij zich thans, te midden der zoo gewijzigde volkstoestanden, aan onze oogen voordoet.

Er wordt in den tegenwoordigen tijd veel gesproken over een volksleger. Men betoogt de wenschelijkheid en het nut daarvan. Maar is hier geen misverstand aanwezig? Sedert de plaatsvervanging tot het verleden werd gedoemd, is de eigenlijke conscriptie verdwenen, en bestaat in Nederland, evenals trouwens in de meeste landen van Europa, reeds een volksleger. Al worden er door de loting eenige grenzen gesteld, onze weermacht wordt nu toch niettemin voltallig gehouden door de zonen der eigen natie, zonder aanzien des persoons, en in materieelen zin is derhalve het leger reeds nu eene zuivere afspiegeling van het beeld des volks. Men kan het over die grenzen niet eens zijn en denken, dat een grooter of kleiner aantal jongelingen, ja, dat allen voor den krijgsdienst moeten worden bestemd, dit doet aan de eigenlijke beteekenis van een volksleger niets toe of af. Het beeld op zichzelf wordt hierdoor niet gewijzigd. De persoonlijke dienstplicht brengt alle maatschappelijke lagen en alle sociale en zedekundige richtingen binnen de kazerne, en mitsdien komen

daarin ook alle aspiratiën tot uiting en alle drijfveeren in werking, die aan elk dier lagen en richtingen meer in 't bijzonder eigen zijn.

Natuurlijk is hier de oorzaak van het misverstand niet ver te zoeken. Daar, waar men aandringt op een volksleger, heeft men, bewust of onbewust, het oog op eene instelling, die, behalve in materieel opzicht, ook in *zedelijken* zin een afdruk van het volk vertoont. De *ziel* van het volk, d. i. zijn reeds besproken naturel, waardoor gansch zijn denken, voelen en willen beheerscht wordt, moet ook de ziel van het leger wezen, opdat dit laatste niet alleen materieel, maar ook moreel, de prototype der natie zij. De liefde voor vrijheid en rede, waardoor de volksgeest wordt beheerscht en geleid, moet ook de geest van het leger beheerschen en leiden, opdat zij in elkaar kunnen opgaan en samenwerken tot beider gemeenschappelijk welzijn. En om dien volksgeest met de weermacht te verzoenen, moet van militaire zijde de noodzakelijkheid worden erkend, dat van haar de toenadering moet uitgaan. Zoolang dit in het leger niet ten volle wordt begrepen, zóólang blijft de onmogelijkheid bestaan, de verwijdering op te heffen en de kloof te overbruggen. En zóólang zal ook een *volks*-leger tot de vrome wenschen behooren.

Zullen natie en weermacht één van ziel en één van zin zijn, dan zal de laatste bij hare pogingen tot toenadering rekening hebben te houden met de paedagogische grondstelling, dat het naturel, hetwelk zij met het volk gemeen heeft, onaangetast moet blijven. Wordt dit axioma bij de legeropvoeding niet, of niet voldoende, in het oog gehouden, dan zal, dit kan niet anders, die opvoeding jammerlijk mislukken. De ieder Nederlander in het bloed zittende liefde voor vrijheid en rede heeft men bij de militaire vorming te ontzien, op straffe eener wanverhouding tusschen weermacht en volk. De schoone vruchten, die het laatste kan afwerpen, juist omdat het die liefde bezit, gaan onherroepelijk voor het leger te loor, wanneer men het oorspronkelijk karakter perst en wringt naar vooropgezette militaire waarheden en dogma's. Daarom is het zoo noodig

om, nu die wanverhouding niet meer te loochenen is, het militaire opvoedingssysteem eens voor het voetlicht te halen, ten einde dit te toetsen aan de beginselen, in den loop der tijden en op grond van ervaring, door groote denkers vastgesteld. Te meer is dit noodig, nu eindelijk ook in het leger zelf intuïtief wordt gevoeld, hoe scheef en verwrongen onze militaire opleiding zich te midden der zoo veranderde ideeën vertoont. Geen vrede meer kunnende hebben met het oude, maar vaak zonder helder inzicht in wát er aan ontbreekt, begint men af te breken, waar juist op te bouwen de eerste en eenige noodzakelijkheid is. Waar dergelijke verschijnselen in het leger reeds worden gevonden bij mannen, aan wier toewijding en ernst niet te twifelen valt, daar zal de plicht om de hand eens in eigen boezem te steken, niet meer behoeven te worden aangetoond.

De vóór alles te stellen eisch, waaraan de militaire opvoeding heeft te voldoen, is dus deze: de liefde voor vrijheid en rede, ons volk eigen, te eerbiedigen. Daar deze opvoeding slechts ten doel kan hebben, den burger-recruint tot geoefend soldaat te vormen, concentreert zij zich in de militaire *opleiding*, en deze is het derhalve, die we nader te beoordeelen hebben. Met opzet spreek ik hier niet van de reglementen en voorschriften, die deze opleiding moeten regelen. Zij kunnen slechts bepalen, waarover het *materieele* onderricht moet loopen, en alleen in algemeene termen de grondslagen aangeven, waarop het *formeele* onderricht steunen moet. Het verschil tusschen deze twee takken van onderwijs is bij de militaire vorming nimmer voldoende in het oog gehouden, reden waarom ik meen, er hier een enkel woord over te moeten zeggen. *Materieel* is het onderwijs, wanneer men zich alleen ten doel stelt, iemand de kennis en de vaardigheid eigen te doen maken, die hij, om voor een bepaald doel geoefend te heeten, volstrekt niet missen kan, dus' zonder waarde te hechten aan veelheid van beelden en daaruit voortvloeiende ontwikkeling van denkracht; *formeel* is het onderwijs, wanneer men ook

zedelijke ontwikkeling en hoogere bedoelingen daarbij beoogt.

Deze zeer in het kort gegeven definities doen reeds zien, hoeveel moeilijker het is, formeel dan materieel onderwijs te geven, en deze omstandigheid zal wel een der oorzaken zijn, waarom bij de militaire opleiding aan het eerstgenoemde onderricht veel te weinig, aan het laatstgenoemde veel te veel aandacht geschonken wordt. Inderdaad zwaait het materieele onderwijs in het leger dermate den scepter, dat het formeel er geheel door op den achtergrond geraakt. Om dit te bewijzen, behoeft ik er slechts aan te herinneren, dat in het leger de geschiktheid voor militair onderwijzer uitsluitend wordt afgemeten naar iemands bloote *materieele* kennis en *uiterlijke* hoedanigheden van flinkheid. Van daar, dat een onderofficier of korporaal, met eene zware commandostem en een liefst wat bar en stug uiterlijk, heel spoedig het radicaal van uitstekend „instructeur” machtig wordt. Indien men zich hier maar eenigszins rekenschap geeft van de beteekenis, krachtens de zoo even genoemde definitie aan formeel onderwijs gegeven, zal men dadelijk tot het inzicht komen, hoe eenzijdig en verkeerd zulk een onderwijzer het denkvermogen in het leger vormt, en hoe verklaarbaar het is, dat de door het huidige opleidingsstelsel afgeworpen vruchten er zoo onrijp en verschrompeld uitzien.

Werkelijk wordt het formeel onderwijs op schromelijke wijze in het leger verwaarloosd, en dit is oorzaak, dat het denkvermogen der Nederlandsche jongelingschap niet zelden op schadelijke wijze geweld wordt aangedaan, en de liefde voor rede, ook haar eigen, menigmaal wordt gekrenkt. Noch de leerstof, noch de methode komt bij het huidige militaire onderricht tot haar recht. De eerste, door de reglementen in abstracten vorm gegeven, wordt eenvoudig ingepompt, als het niet anders kan — ingestampt. Om die leerstof te benutten voor verstandsontwikkeling in militaire richting, hieraan wordt niet gedacht, evenmin als men beseft, hoe noodig het tegenwoordig is, haar tevens dienstbaar te maken aan de geheele zedelijke vorming tot militair. Het gevolg hiervan is, dat men

steeds verzuimt, de leerstof voor den man te ontleden zoodanig, dat elk »waarom», hetwelk hem daarbij op de lippen komt, beantwoord wordt. Juist het in het duister laten rondtasten omtrent de vraag, op grond waarvan de noodzakelijkheid van dit of dat bestaat, maakt, dat dikwijls eene verkorting van vrijheid en eene onderdrukking der rede wordt gezien in iets, dat bij opheldering niets anders zou blijken te zijn dan een op goede gronden berustende en niet te vermijden maatregel.

Behalve dat men, door toepassing van dit formeele onderwijs, de zucht naar vrijheid en rede bevredigt, bereikt men daarmede ook het voordeel, dat men het verstand, wel verre van dit te verstompen door bloot geheugenwerk, in militaire richting ontwikkelt, omdat het duidelijk maken van het »waarom», »waartoe», »waardoor», prikkelt tot nadenken en daardoor een ruimer blik wordt verkregen op alles, wat met de soldatenfunctie direct of indirect in verband staat. Slechts de vrees, hiermede schade te doen aan prestige of gezag, kan wellicht een der andere oorzaken zijn, waarom de man tot nu toe formeel onderwijs moet ontberen. Doch, hoe weinig grond bestaat er voor die vrees! Zal niet elke order van een meerdere, hetzij zij voortvloeit uit reglement of voorschrift, hetzij ze te beschouwen is als persoonlijke uiting van in het belang van den dienst overlegde gedachten, des te beter worden opgevolgd, naarmate beter begrepen wordt, waarom eene onmiddellijke opvolging noodig is? De man, die *begrijpt*, waarom het stilstaan in het gelid moet worden geëischt, zal in de stijve houding, waarin men hem plaatst, niet meer eene plagerij of een gewelddadig onder den duim houden van een met rede begaafd wezen zien, maar zich, nu der noodzakelijkheid van den eisch bewust, vrijwillig onderwerpen en niet meer zinnen op verzet. En dit is het voornaamste voordeel, aan het formeele onderricht verbonden.

De paedagogische fout, den burger-recrunt reeds dadelijk in handen te geven aan iemand, die niet geacht kan worden voor het formeele onderwijs berekend te zijn, is een der voornaamste redenen, waarom het Nederlandsche volk zich wrevelig

afwendt van het leger, omdat het nu willekeur ziet in datgene, wat het reglement op goede en rationeele gronden, doch natuurlijk slechts in materieelen vorm, voorschrijft. Maar behalve dat het leger in deze richting het nadeel ondervindt, worden ook door die handelwijze de belangen der weermacht in een ander opzicht geschaad. Wat toch is het geval? Door te volstaan met materieel onderwijs alleen, door den man slechts werktuigelijk het allernoodzakelijkste te leeren, zet men de geheele *zedelijke opvoeding* tot militair op losse schroeven. De tegenwoordige oorlogvoering eischt niet alleen van de aanvoerders en de officieren meerdere kennis en juister oordeel bij steeds gecompliceerder toestanden, maar ook de lagere moeten daarvan in de praktijk de blijken geven. Noodzakelijk wordt het daarom, bij ieder soldaat een hooger gevoel van plicht en toewijding aan te kweeken. In dezen tijd, nu de strijd om het bestaan de maatschappij dreigt te ontwrichten in hare onderste lagen, en demagogen van allerlei slag het volk leeren, den eerbied voor het gezag er aan te geven, in dezen tijd is het een der *eerste plichten* van den militairen onderwijzer om den man uit dat volk, reeds wellicht besmet door de gepredikte theoriën, een helder inzicht te geven in het *nut* van vaderlandsliefde, het *nut* van wet, het *nut* van gezag.

Er mag hier, om de noodzakelijkheid van dit alles in een meer helder licht te stellen, wel eens aan worden herinnerd, hoe weerloos de krijgsmacht tegenwoordig eigenlijk staat te midden der machten, welke zich van uit den boezem der natie tegen haar verheffen. Inzonderheid heb ik hier het oog op de vorming van den werkmans- en dagloonersstand. Hier bedoel ik niet eens de opvoeding in de kinderjaren, hoewel deze in het ouderlijke huis dikwerf ook verre van goed genoemd kan worden, maar die in de samenleving van jongeling tot man. Op zijn 12e jaar door den leerplicht vrij gelaten, treedt een jongen uit dien stand de fabriek of werkplaats binnen, en reeds op dien jeugdigen leeftijd houden tucht en orde, waaraan hij in de lagere school gaandeweg gewend was geraakt, op, hare werking uit te oefenen. Het jonge karakter,

niet meer beheerscht door het toezicht van ouders en onderwijzers, raakt ten speelbal van uiterst grillige levensomstandigheden, en alleen de onverbiddelijke noodzakelijkheid, zich te moeten onderwerpen aan vaak harde arbeidsvoorwaarden, geeft eenige richting aan de verdere ontwikkeling van verstand en hart. Maar juist deze noodzakelijkheid prikkelt ook het reeds eenigermate ontwikkeld denkvermogen tot weetlust, reden waarom met meer dan gewone inspanning des geestes, de theoriën van ware of vermeende volksleiders in vergaderingen en vakorganisatiën worden aangehoord. Van allerlei omstandigheden zal het nu verder afhangen, in welken stroom van maatschappelijk drijven de jongeling zich laat medeslepen; maar tien tegen één is het, dat hij, niet tevreden meer met eigen lot en bestemming, zich stelt onder de vanen van hen, die omverwerping of verzet als redmiddel aanprijzen en, het bestaande gezag vijandig gezind, het leger beschouwen als de dommekracht, waarop dit gezag steunt en zich verheft.

En zoodanig geleide jongelieden worden nu op 20-jarigen leeftijd geroepen, zich te wijden aan datgene, wat hen tot nu toe voorgepredikt werd, met hart en ziel te verfoeien! Gemakkelijk is het, te begrijpen, hoe de socialistische neigingen ook in de kazerne te vinden zijn. Zonder belangstelling, met tegenzin of met haat, al naar gelang van het temperament, bezield met een geest van onwil en verzet, onderwerpt men zich morrend aan den opgelegden dwang, reikhalzend uitzijende naar het oogenblik, dat de verlossing brengt. Want de ondervinding, in dat gehate leger opgedaan, heeft oogenschijnlijk de waarheid der eenzijdige leerstellingen van vroegere volksleiders bevestigd. Men heeft in die militaire wereld het denkvermogen door het uitsluitend materieel onderwijs werkelijk willen kneden en wringen, dit door onderwijzers — onderofficieren en korporaals — die wel van »africhten», maar niet van »opleiden» verstand hebben. Dit systeem, hetwelk alleenlijk met de eischen aan het drillen gesteld, rekening houdt, wordt door de hier bedoelde jongelieden, niet ten onrechte, beschouwd als te zijn het middel om alle uitingen van het karakter te

dwingen; als het middel, meer ten doel hebbende te *lemmen*, dan te onderrichten. En nu is het ook de volksaard, die zich verzet; het gemoed komt hiertegen in opstand. De rede zegt, dat dit eene ongemotiveerde manier is, de vrijheid van denken en handelen aan banden te leggen, eene manier, den Nederlander, met zijne liefde voor individueele onafhankelijkheid, onwaardig. En wij officieren, uitmakende het intellectueele deel van het leger, en toch óók Nederlanders, wij moeten hier erkennen, dat dit vonnis niet geheel onrechtvaardig is. Wij zullen moeten toegeven, dat onze huidige soldatenvorming niets kan bijdragen tot verzoening, integendeel, een der oorzaken is, waarom de toenadering wegblijft. Wij hebben ons af te vragen, of het onderwijs, zooals het thans in het leger gegeven wordt, de strekking heeft, den man *zedelijk te vormen*, d. w. z. of hem, naast het onderricht in het werktuigelijke, dat hij moet weten, ook een helder inzicht gegeven wordt in datgene, wat demagogen en oudere kameraden hem leerden te haten en te minachten. Kunnen wij die vraag niet bevestigend beantwoorden, moeten we bekennen letterlijk niets hier tegenover te stellen, dan zal het noodig zijn, eene gewijzigde richting te volgen en de met den man te behandelen leerstof uit te breiden met die onderwerpen, welke ik zoo even noemde. Dan zullen wij als militaire leiders hem hebben te leeren: het groote nut van orde en gezag, het schoone van plicht en toewijding, het noodzakelijke van het leger als verdediger en handhaver van ieders, dus ook van *zijne* rechten.

Maar behalve de leerstof door deze aanvulling formeel te maken, moet ook, zooals ik reeds opmerkte, de methode van onderwijzen in het leger worden herzien. Dit springt reeds in het oog, wanneer men de beteekenis der onderwerpen, die ik zoo even noemde, met aandacht overweegt. Het nut bijv. van de militaire gezagsuitoefening duidelijk te maken, zóó, dat de man het noodzakelijke leert inzien van den hem opgelegden dwang, stelt aan het geven van onderricht hogere eischen dan die, welke van het hedendaagsche drillen worden gevorderd. En ook het verklaren van alle »waarom”, waarop ik

zoo even doelde, maakt het noodig, dat er een andere weg gekozen wordt om de leerstof het best tot eigendom van den man te maken. Wanneer ik hier nu spreek van een „anderen” weg, dan is dit in zeker opzicht minder juist, want in het voorbijgaan wil ik hier zeggen, dat er thans, om zoo te spreken, *geen* weg gevolgd wordt. Eene methode van onderwijzen (ik heb het hier natuurlijk alleen over de soldatenvorming) ontbreekt in het leger geheel. Dit aan te toonen, zou mij te ver van het onderwerp voeren; het zal wellicht duidelijk worden, wanneer ik hier verder aangeef, welke methode naar mijn gevoelen in het leger behoort te worden gevolgd en aan welke eischen deze moet voldoen.

In de eerste plaats omvat elke onderwijsmethode een leervorm. Welke van de onderscheidene leervormen er gekozen wordt, hangt af van den leeftijd en het bevattingsvermogen der leerlingen, en, dezen paedagogischen regel in het oog houdende, schiet er voor het leger slechts over de mededeelende leervorm, door middel van aanschouwing, en de mededeelende leervorm, door middel van het woord. Door aanschouwing wordt de leerstof tot eigendom van den man gebracht, wanneer deze langs den weg der zinnelijke waarneming het geleerde in zich opneemt, waaruit dus volgt, dat alleen die zaken, welke voor aanschouwing vatbaar, m. a. w. van stoffelijken aard zijn, door dezen leervorm kunnen worden behandeld. Hier is het geduldig en herhaaldelijk vóórdoen van den onderwijzer een eerste vereischte, niet zoozeer om den man de werktuigelijke bedrevenheid bij te brengen om precies hetzelfde te kunnen verrichten, maar om door het vóórdoen een algemeen beeld van de zaak te geven, in verband met het doel, hetwelk men met die zaak beoogt. Zoo zal, om in het algemeen het nut en doel van terreinvoorwerpen duidelijk te maken, de onderwijzer den man achter boomen, struiken, huizen, enz. moeten vóórdoen, laten aanschouwen, hoe hij zijn geweer in den aanslag heeft te brengen en hoe hij zich, zonder de gevechtkracht van zijne wapens prijs te geven, het best dekken kan. Het woord, hoewel natuurlijk niet nitgesloten, komt

hierbij in de laatste plaats. De man moet het aanschouwd in andere gevallen kunnen toepassen, en daarom moet deze leervorm er op gericht zijn, het denkvermogen te ontwikkelen, zoodat bij hem een helder begrip van dekkingen *in het algemeen* kan ontstaan. Dit begrip moet hem leiden bij de keuze, als hij zich later op het gevechtsveld werkelijk te dekken heeft.

De mededeelende leervorm, door middel van het woord, kan geschieden in den trant van eene voordracht, dan wel door het spreken af te wisselen met het doen van vragen. De eerste manier is natuurlijk het moeilijkst, daar er eene soort van talent voor vereischt wordt, waarover niet ieder, zelfs bij de beste opleiding, beschikt. Toch wil ik er hier ter loops op wijzen, dat het talent van spreken bij de opleiding, zelfs bij die tot officier, dus tot militair onderwijzer, geene gelegenheid krijgt zich te oefenen of te ontwikkelen. Dit zou anders noodig zijn, omdat, vooral wanneer de denkkracht bij iemand niet groot is (zooals bij het gros van onze miliciens) deze door eene boeiende voordracht te gemakkelijker den zin van wat men voorhoudt, *intuïtief* begrijpt. Het komt hier niet zoozeer aan op mooie woorden en fraaie zinswendingen, maar wel op die woorden en die zinnen, welke tot het gevoel, het hart spreken. Daarom is de hier bedoelde leervorm, door middel van het woord, eigenlijk de eenige, die met kans op volledig slagen kan worden toegepast bij die onderwerpen, welke in nauw verband staan met het gevoels- en wilsvermogen. Zoo dra men wil beginnen met datgene wat men verstaat onder militair-zedelijke vorming, kan men noode de gave van het woord — wel te verstaan het juiste woord — missen. Al die onderwerpen, welke ik op de zoo even aangevoerde gronden in de leerstof wensch op te nemen, als: heldere begrippen omtrent vaderlandsliefde, gehoorzaamheid, vrijheid, enz. enz., die onderwerpen dus, welke de leerstof formeel maken, vorderen van den militairen onderwijzer, dat hij zich gemakkelijk en duidelijk, dus in gekuischte soldatentaal, weet uit te drukken; dat hij dit bedaard kan doen, opdat niet alleen de klan-

ken worden opgenomen, maar ook voor de bewustwording der beelden gezorgd worde; dat hij dit aangenaam kan doen, zoolwel wat den toon als wat den inhoud betreft, daar anders de opmerkzaamheid en hiermede de orde verdwijnt; dat hij dit levendig kan doen, door afwisseling van stof, en eindelijk, dat hij ook dit aanschouwelijk kan doen, door stembuiging, ge-laatsuitdrukking en gebaren, opdat de schildering der zaken eveneens levendig en aanschouwelijk zij.

De mededeelende leervorm, waarbij het spreken wordt afgewisseld door het doen van vragen, eischt van den onderwijzer, dat hij, terwijl hij spreekt, eene vraag naar aanleiding van het gesprokene onmiddellijk kan formuleeren en hij al zijne manschappen zonder uitzondering zóó onder de kracht zijner waarneming heeft, dat hij weet, wien het meest door een begin van onoplettendheid of verstrooidheid, de vraag moet gelden. Deze leervorm zal, goed toegepast, het meest bijdragen tot vermeerdering van materiele kennis en daarom bij alle theoretische en een groot deel der practische oefeningen niet kunnen worden gemist.

Wanneer we ons nu afvragen, in hoeverre de in het leger toegepaste manier van onderwijzen aan de hier geschetste leervormen voldoet, dan moet, helaas, een verre van bevredigend antwoord volgen. Den mededeelenden leervorm, door aanschouwing, passen we nog wel eens toe, maar niet genoeg. Deden we dit wel, vele theoriën zouden achterwege blijven, en de daarin behandelde onderwerpen practisch op het terrein, dus door aanschouwing worden geleerd. De mededeelende leervorm, door het woord alleen, bestaat in het leger eenvoudig niet, wijl de speciale opleiding om te onderwijzen ontbreekt, en de onderwerpen, die door middel van dezen leervorm moeten worden onderwezen, zéér ten onrechte, niet tot de militaire leerstof gerekend worden. De mededeelende leervorm, door het woord, afgewisseld door vragen, wordt nog wel toegepast, maar hoogst gebrekkig, omdat de onderwijzer, door-gaans een onderofficier of korporaal, niet bij machte is, dien leervorm voldoende tot zijn recht te laten komen. Bij hem

ontaardt deze leervorm meestal in een examineerend vragen alléén; eene manier van doen, die met werkelijk onderwijzen zelfs niet den naam gemeen heeft.

In de tweede plaats omvat elke onderwijsmethode den leertoon, die zich moet kenmerken door levendigheid, warmte (*feu sacré*), opgeruimdheid en welwillendheid. Zooals men ziet, zijn dit alle eigenschappen, die de onderwijzer persoonlijk bezitten moet. Is hij dan ook bij het voorgaande niet alléén de schuldige wanneer het een of ander minder goed is, bij den leertoon hangt alles van hem af, en hieraan is het te zien, of hij als onderwijzer wel of niet deugt.

De *levendigheid*, wel te onderscheiden van drukke beweeglijkheid, moet hij toonen in vlot spreken; in ongekunsteld, niet druk gebarenspeel; in het ruim beschikbaar hebben van voorbeelden ter opheldering; in de gave om zich vlug reken-schap te geven van de aanleiding tot onoplettendheid, met het gelijktijdig aanwezig hebben van middelen om deze onoplettendheid *zonder dwang* te doen verkeeren in belangstelling voor het behandelde; in het gemakkelijk nasporen van den gang van het denken bij den man; enz.

Warmte moet bij hem voortspruiten uit waarachtige belangstelling in het onderwerp en uit de overtuiging, dat hij door zijn onderwijs nut sticht, dus dat dit vruchten draagt. Zijn *feu sacré* moet inhouden den meesten ijver en den hoogsten ernst. Er moet eene kracht van uitgaan, die den leerling bezielt en aanzet tot gelijken ijver en gelijken ernst. Verveling bij den man beteekent, in verreweg de meeste gevallen, gebrek aan warmte bij den onderwijzer. — Slecht onderwijs, maar met warmte gegeven, is nog iets; goed onderwijs zonder warmte is dood en kan geenerlei leven wekken.

Opgeruimdheid moet den onderwijzer het middel zijn om het gemoed van den man te bewegen. Deze is jong, mitsdien heeft hij behoefte aan opgewektheid en is hij wars van nurksheid. Opgeruimdheid is dan ook voor den onderwijzer eene groote kracht om den man tot luisteren, opletten en inspannen te nopen. De grens tusschen orde en wanorde in het

oog houdende, moet de onderwijzer zorgen, dat vroolijkheid bij het onderricht vóórzit.

Door *welwillendheid*, wel te onderscheiden van zwakke toegeeflijkheid, moet hij den leerling dwingen tot opletten; hiermede zijn hart openen voor elke vermaning en terechtwijzing. Als een natuurlijk gevolg van opgeruimdheid en sympathie, moet hij beseffen, dat welwillendheid de beste deugd is om menschen te leiden en het eenige middel om, zonder represieve maatregelen, de orde te kunnen bewaren.

Ook nu weer de vraag stellende, of met deze door den leertoon aangegeven eischen in de militaire wereld rekening gehouden wordt, komen we ook hier tot een verre van gunstig antwoord. De onderwijzer, die in het leger doorgaans als zoodanig optreedt — de onderofficier of korporaal — bezit geene levendigheid, daar hem de uitgebreide en grondige kennis ontbreekt om haar ongekunsteld te toonen. Zijne levendigheid openbaart zich daarom, als zij nog getoond wordt, in oppervlakkige babbelerij en in een, de gedachten van zijne leerlingen afleidend, druk-doen. Warmte is, de goeden niet te na gesproken, weinig bij hem te vinden, omdat hij uit het door hem gegeven onderwijs voor zichzelf de overtuiging niet kan opdiepen, dat hij nut sticht. Zijne opgeruimdheid is doorgaans bij alle oefeningen, maar inzonderheid bij de practische, ver te zoeken, omdat hij in de meening verkeert, dat eene soort van norschheid bij hem die onderwijst, goed staat; dat dit »finkheid” teekent. Welwillendheid betracht hij niet, wijl het bij hem gewoonte geworden is, soms te vloeken of te schelden, bijna altijd te mopperen en zijne ontevredenheid te luchten. Hiermede wil hij zijn gebrek aan levendigheid verbergen, terwijl hij zich bovendien niet zelden verbeeldt, dat al zijn geschreeuw voor eene klasse warmte is. Opgewektheid wordt door hem nog wel eens getoond, maar, omdat zij niet gepaard gaat met sympathie voor den man, kan welwillendheid geen wortel schieten. Dit alles te zamen genomen, wetigt het oordeel, dat de tegenwoordige militaire onderwijzer in geen *enkel* opzicht aan opvoedkundige eischen voldoet en

hij dus onbevoegd moet worden geacht, den zoon uit het Nederlandsche volk, wie hij ook moge zijn, voor het leger zóó op te leiden, dat diens liefde voor vrijheid en rede niet gekrenkt wordt.

Op grond van hetgeen ik hier van het militair onderwijs heb aangevoerd, meen ik te mogen voorspellen, dat nimmer sympathie en vriendschap tusschen natie en weermacht ontstaan kan, zoolang in het leger het huidige oprichtingssysteem van kracht blijft. De nu gangbare manier van onderwijzen verkracht te veel vrijheidszin en logica, en dit is den Nederlander een gruwel. Sedert het spinhuis werd afgebroken en de plak uit de school verdween, wil het volk slechts worden onderwezen naar eene methode, die uitgaat van zedelijk-opvoedkundige beginselen. En in het leger meene men niet, dien wil te kunnen trotseeren. Evenmin zij men daarin het gevoelen toegedaan, dat het dwingen of onderdrukken van dien wil door militaire eischen geboden wordt! Zeker vordert de omstandigheid, dat ook nu nog niet de troepenbewegingen in gesloten orde kunnen worden gemist, dat men aan het z.g. drillen eenige aandacht blijft schenken, maar men mag daarbij niet uit het oog verliezen, dat dit drillen eene zéér, zéér ondergeschikte plaats moet innemen, wíjl het slechts een *miniem* klein deel van de geheele soldatenvorming uitmaakt. — De tegenwoordige oorlogvoering eischt wat anders. Zij vordert van ieder soldaat, dat zijn zedelijk bewustzijn naar behooren ontwikkeld wordt, wíjl de moorddadige vuurwapens van onzen tijd, door de groote verwoestingen welke zij in de gelederen reeds op verren afstand van den vijand aanrichten, een zuiver moreelen moed vereischen, eene zedelijke kracht dus, die slechts te vinden is dáár, waar ook een beredeneerd en welgevestigd plichtsbesef schuilt. Nu, zoodanig ontwikkelde soldaten verkrijgt men door formeel onderricht, niet met drillen. Door de militaire dressuur te veranderen in een rationeel militair-opvoedkundig systeem neemt men daarom te gelijk een maatregel, die van niet licht te overschatten, heilzamen invloed

zal zijn op de innerlijke kracht van het leger. Dit innig te beseffen en de waarheid er van te erkennen, is noodig om den tegenstand van een maar al te vastgeroest militair conservatisme te kunnen overwinnen.

Ook de meening, dat de werkelijke diensttijd van onze miliciens te kort is om eene door mij voorgestane opleiding te kunnen toepassen, wil ik hier met een enkel woord bespreken, omdat het uitzetten der leerstof in de zoo even aangeduide richting, oppervlakkig beschouwd, grond geeft voor deze veronderstelling. Wanneer men evenwel oplet, hoe schromelijk veel tijd er tegenwoordig verloren gaat met zaken, die niets of bijna niets bijdragen tot verhooging der *gevechts*-waarde van den milicien, zal men gereedelijk moeten toestemmen, dat daarom deze uitbreiding geene aanleiding mag wezen, het formeele onderwijs te weren, daar dit die gevechtswaarde juist wèl vermeerdert. Juist het gemis van eene onderwijsmethode, die naar behooren de zedelijke opvoeding tot militair zou kunnen leiden, is oorzaak, dat men zich blind staart op de fysieke eischen en, om hieraan te voldoen, aan het *materieele excerceeren* veel te veel aandacht schenkt. Het luttel aantal maanden, waarin de man voor het militair onderwijs beschikbaar is, wordt bijna uitsluitend gebruikt om hem dag in dag uit te oefenen in altijd dezelfde lichamelijke bewegingen, voor hem zonder naastbijliggend doel, daar hem het antwoord op zijn »waarom» ook hierbij onthouden wordt. Er valt te waarschuwen tegen deze manier van doen, te meer, nu ook die lichamelijke oefeningen — ik doel hier op de *recrutenexcercitiën* — zonder methode en door meestal onbevoegde militaire onderwijzers geleid worden. Onder het schoon klinkende motto »practijk» wordt daarbij de geest van den leerling op bedenkelijke wijze verworden naar een vooraf bepaald, zeer verouderd en door ons volk innig gehaat type. Het materieele, niet het formeele onderwijs speelt daarbij de rol. Door één en dezelfde beweging nog eens en nog eens te laten overdoen en te laten »herstellen», meent men goed te oefenen en denkt men er niet aan, dat juist door dit stelsel

van onderwijs de meeste tijd wordt verknoeid, terwijl het den man door verveling en lusteloosheid tot onwil prikkelt. De gedachte zit voor: »veel" oefenen is ook »goed" oefenen. Terwijl, om eens iets te noemen, het materieele onderricht in het verspreiden en weder verzamelen zeker niet meer dan een paar uren behoeft te vorderen, keert dit toch steeds, zonder ophouden, elken dag terug, wijl men meent, dat het goed en vlug verspreiden en verzamelen slechts verkregen wordt door het veelvuldig herhalen dezer zoo dood eenvoudige bewegingen. Maar zou het niet beter zijn om reeds den volgenden dag, nadat men het verspreiden en verzamelen materieel had onderwezen, te zorgen, dat van uit een boschje of sloot een vijand zich onverwachts en, natuurlijk onder behoorlijke leiding, op de oefenende klasse kon werpen, waardoor in een oogopslag, zelfs voor den meest botten recruit, de gemaakte fouten zichtbaar komen en zodoende het *nul* van een snel en goed uitvoeren dezer bewegingen beter kon worden ingezien en gewaardeerd?

Het zou mij veel te ver voeren, Mijne Heeren, wanneer ik hier alle gebreken, die het tegenwoordige militaire opleidingsstelsel aankleven, ging bespreken. In verschillende opstellen deed ik dit reeds; ik neem de vrijheid, daarnaar te verwijzen. Het zij mij evenwel vergund, hier de punten aan te geven, die, in verband met het nu gekozen onderwerp, de hoofdzaken behelzen, waarnaar de soldatenopleiding zich naar mijn oordeel te regelen heeft, wil zij aan opvoedkundige eischen voldoen en in de korte periode, waarin onze miliciens onder de wapenen zijn, tot haar volle recht kunnen komen.

Deze punten zijn :

1. de leerstof moet *formeel* zijn en *methodisch* worden verwerkt ;
2. het materieele onderwijs mag slechts worden beschouwd als te zijn het zaad, hetwelk door het formeele onderwijs tot ontkieming moet worden gebracht of, anders gezegd, het drillen moet nevens het *onderwijzen* hoofdzaak wezen ;
3. de officier, en met name de luitenant, zij in de eerste plaats de onderwijzer ;

4. de plaats voor recruten oefeningen is het *geaccidenteerde* terrein, *nimmer* eene kazerneplaats of eene eentonige grasvlakte;

5. bij de recruten oefeningen behoort, als *onmisbaar* leermiddel, een vijandelijke troep, bestaande uit volledig geoefende militairen;

6. veel en aanhoudende *afwisseling* is noodzakelijk;

7. alle oefeningen, ook de theoretische, moeten zich kenmerken door *opgewektheid* en *leven*; en

8. de theoretische lessen moeten op de practijk gericht zijn en de resultaten van het onderwijs steeds uit 's mans *handelingen*, *nimmer* uit diens *antwoorden* worden beoordeeld.

Is het verouderde en daarom verkeerde militair onderwijsstelsel een der oorzaken van de gespannen verhouding tegenover de natie, ook de algebeele verwaarloozing der opvoeding van gevoel en wil draagt er niet weinig toe bij, dat de verwijdering bestaan blijft. In het leger handelt men ook ten aanzien van deze opvoeding noch naar vaste beginselen, noch naar eene bepaalde methode. Terwijl de krijgsmacht, meer dan eenige andere maatschappelijke instelling, zulke hooge eischen stelt aan ieders individueel gevoels- en wilsvermogen, meent men daarin toch de personen, ieder met zijne eigen attracties, neigingen, gewoonten en hartstochten, te kunnen vormen, zonder zich vooraf rekenschap er van te geven, op welke wijze en met welke middelen al die verschillende zieleuitingen het best te leiden zijn naar het doel, hetwelk men met die vorming beoogt. Het gevolg hiervan is, dat aan den eenen kant de resultaten der gansche militaire opleiding in geene verhouding staan tot de moeite en zorg, die men zich in het leger getroost om den jongeling tot volledig bruikbaar soldaat te vormen en dat aan den anderen kant alles, wat naar zulk eene militaire opleiding zweemt, door de natie met weerszin en minachting bejegend wordt. Want, dit moeten wij militairen beseffen, de natie weet intuïtief reeds sedert tal van jaren, dat de volksopvoeding het negeeren van gevoel en wil gelijk stelt met het ongebruikt laten van gaven, die voor de ont-

wikkeling der moreele krachten in den mensch juist het meeste beloven. Hoe wij ook mogen beweren, dat de dienst dit of dat noodig maakt, steeds zal de natie dien eisch toetsen aan *hare* begrippen en opvattingen. Blijkt haar dan, dat die eisch niet steunt op rationeele beginselen, geene rekening houdt met de hedendaagsche denkbeelden over zedelijke opvoeding, het leger kan er zich verzekerd van houden, dat er voor het volk eene reden te meer bestaat, het te minachten en te haten.

Ik moet hier daarom wat dieper ingaan op de zaak en, zij het in ruwe trekken, aangeven, wat wij bij de vorming onzer miliciens te verstaan hebben onder de opvoeding van gevoel en wil. De mogelijkheid is niet uitgesloten, dat men dit deel der opvoeding achterwege zou willen laten, in de meening, dat het niets bij kan dragen tot versterking, ja, zelfs ook dit kan men denken, dat het oorzaak zou worden van verzwakking onzer strijdkrachten. Het spreekt van zelf, dat ik ook deze zienswijzen heb te weerleggen, alvorens eene legeropvoeding aan te bevelen, die op goede gronden door het volk wordt gewenscht. Het bijzondere doel, hetwelk men met eene krijgsmacht beoogt, stelt hieraan bepaalde eischen, waaraan vóór alles voldaan moet worden, en wel eenvoudig op grond der quaestie van het to be or not to be dier krijgsmacht. Kan dan evenwel worden aangetoond, dat die verbeterde ideeën over opvoeding ook het leger zelf ten goede zullen komen, dit innerlijk krachtiger hierdoor zal worden, dan is er te meer aanleiding, het bestaande stelsel te veroordeelen en het nieuwe te gaan toepassen.

Mij eerst bepalende bij de vorming van het gevoel, wil ik er bijv. op wijzen, van hoeveel belang het is, dat er in het leger *opgewektheid* heerscht. Ik bedoel hier niet de uitgelaten vroolijkheid van het oogenblik, maar de duurzame blijmoedigheid van geest, die in staat stelt, onaangenaamheden geduldig te verdragen en bezwaren gemakkelijk te overwinnen. Waar eene opgeruimde stemming heerscht, is het verstand het helderst en de wil het meest vaardig voor het goede. De mindere kan

dan het gemakkelijkst gehoorzamen, derhalve de meerdere de tucht het best handhaven. Altemaal dus redenen te over om met de ten dienste staande middelen te zorgen, dat eene dergelijke stemming in het leger te vinden is. Vragen wij ons nu ieder voor ons zelve af, wat wij officieren eigenlijk doen om dien geest van opgeruimdheid in het leger op te wekken en levendig te houden, dan zullen er weinigen worden gevonden, wier antwoord op deze vraag volkomen bevredigend zal kunnen luiden. Dit nu is niet te verwonderen, in aanmerking genomen de omstandigheid, dat ons nimmer de weg werd gewezen om het hier gestelde doel, zonder nadeel voor den dienst, in andere richting te kunnen bereiken. De besten, zij, die het groote belang van de zaak voor het leger inzien, zullen er wellicht naar streven, hier zoo goed mogelijk de taak van militair opvoeder te volbrengen, maar, omdat nergens sprake is van eene methode van handelen, zal het ook niet zelden gebeuren, dat de opgeruimde stemming door hen verkregen wordt met behulp van een stelselloos door de vingers zien van fouten, dus ten koste van orde, tucht of gezag.

De quaestie, waarop het hier aankomt, is deze, dat wij niet beseffen, dat het bevorderen van eene opgeruimde stemming vereischt menschenkennis, tact en opvoedkundige kennis. Het noodzakelijke der aanwezigheid van menschenkennis en tact zal wel niet nader behoeven te worden aangetoond, daar ieder, die maar eenige ondervinding en levenswijsheid opdeed, bij den omgang met menschen heeft ingezien, dat hij noch het een, noch het ander ontberen kan. Niet alzo is het gesteld met opvoedkundige kennis. Een ieder meent van opvoeding verstand te hebben; zóó gaat het in de maatschappij en ook in het leger. De 2e luitenant komt van de Academie of den Hoofdcursus met eene bekwame hoeveelheid materiele kundigheden, maar niet met een zuiver inzicht in zijne taak als leider zijner manschappen, noch met een helderen blik in het wezen der menschelijke ziel, zoodat hij later niet bij machte is, de dan opgedane menschenkennis en tact op het voordeeligste te gebruiken. De troepenofficier, zelfs al heeft hij reeds

ettelijke dienstjaren als zoodanig achter den rug, zal, door het gebrek aan dit inzicht, niet beseffen, hoe het aankweken van opgeruimdheid in het leger op niets anders neerkomt dan op het vormen van het menschelijk gemoed en hem dit vormen dus als plicht moet worden gesteld, wil hij als troepenleider het legerbelang naar eisch dienen.

Het ligt hier geenszins in mijne bedoeling, te gaan schermen met groote woorden. Gemoedsvorming beteekent bij de *soldaten*-opvoeding niets anders, dan het wegnemen van alles, wat de *opgeruimdheid* van gemoed in den weg staat. De officier, dien wij in de eerste plaats als militair opvoeder te beschouwen hebben, moet zich dit laatste derhalve tot taak stellen, en hij moet deze taak kunnen uitvoeren met behulp van slechts negatieve middelen. Omdat de vroegere opvoeding van den man reeds in diens gemoed zaden heeft gestrooid, welke tot ontkieming gekomen zijn, is het noodig, dit laatste wel in het oog te houden. De tot ons gebrachte milicien is geen kind meer, maar reeds man, en nadeelig zoude het op diens zelfstandigheidsgevoel kunnen werken, wanneer men, evenals de gewone opvoeder, tot positieve middelen zijne toevlucht nam, en door persoonlijk ingrijpen toonde, zich bepaald met hem te willen bemoeien. De vorming in het leger wordt daardoor teruggebracht tot eene bloote *vervorming*. Alles wat de opgewektheid kan *verstoren* of *te niet doen*, moet worden vermeden of onschadelijk gemaakt. Lichamelijk leed, verveling, wanorde, ontevredenheid, eentonigheid, enz. zijn dus de te bestrijden vijanden, zoowel bij het onderwijs als bij de oefeningen en in den dagelijkschen omgang in de kazerne. De toepassing van alle reglementen en voorschriften moet geschieden zoodanig, dat deze gemoedsvorming er niet onder lijdt, want, ook dit dient men in het leger meer dan tot nu toe te begrijpen, *geene* vorming beteekent bij elke opvoeding — dus ook bij de militaire opvoeding — *misvorming*. Zoodra men de zoo even genoemde vijanden hun gang laat gaan, die laat voortwoekeren in 's mans ziel, kan het niet anders of het leed, de verveling, wanorde, ontevredenheid, eentonigheid enz., moet het gemoed

misvormen en bitter stemmen, daarmede de veerkracht van geest verlammen en den wil om den plicht opgewekt te vervullen, tot tegenstand prikkelen.

Het komt mij niet geheel zonder nut voor, er hier eens met een enkel voorbeeld op te wijzen, hoe menigmaal de opvoeding van het gevoelsvermogen in de militaire wereld geweld wordt aangedaan. Zoo, door de overdreven zucht naar ernst. Deze ernst, die dikwijls niets anders is dan de uiting van norsheid en wrevel, meenen vele meerderen aan den dag te moeten leggen om daarmede des te beter bij den mindere plichtsbesef te *suggereeren*. Het behoeft zeker geen betoog, dat, waar met dit doel het middel wordt aangegrepen, de opgeruimdheid de vlucht neemt en daarmede de vorming van het gemoed eene onmogelijkheid wordt. Deze, niet op opvoedkundige gronden berustende ernst heeft voor het leger het bedroevend gevolg, dat de krijgstucht, in stede van als militair opvoedingsmiddel te dienen, als knoet wordt gebruikt en dat hierdoor de natie, de noodzakelijkheid van dien ernst niet begrijpende en niet erkennende, zich afwendt van het leger, wjl zij hierin ziet de plaats, waar alle wil en individualiteit bedreigd wordt. Ook hier dus weer eene reden van de vijandschap tusschen krijgsmacht en volk — tevens eene reden van verzwakking onzer strijdkracht.

De ellendige en niet genoeg te brandmerken afkeer van opgeruimdheid bij de opleiding en later bij de gansche uitoefening van den dienst is voor het ontwikkelde deel der natie een bewijs van de schromelijke onkunde en kortzichtigheid, die er in de militaire wereld heerscht, waar het geldt, den soldaat-mensch zijne plichten te leeren vervullen. Dit deel der natie begrijpt te goed, dat een leger, nitsluitend bestaande uit jonge en gezonde mannelijke krachten, er op aangelegd, om zoo te zeggen er toe geschapen is, een geheel te vormen, waarin steeds opgewektheid en blijmoedigheid van geest — die onafscheidelijke gezellinnen van jengd en gezondheid — den boventoon kunnen voeren. Het kan en wil niet toegeven, dat in zulk eene instelling de kunde en zonder hart uitgeoefende

ernst den scepter moet zwaaien. Terecht, want de noodzakelijkheid hiervan is ook op militaire gronden niet te bewijzen. Integendeel. Voor het leger heeft het verbannen van opgeruimdheid ten gevolge, dat het woord »dienst" de benaming wordt van het juk, waaronder alle vroolijkheid en leven gebukt gaan en dat de impulsieve kracht der jeugd, die den jongen man tot het verrichten van daden kan brengen, hem aanspoort tot moedsbetoon, zelfvertrouwen en — deugd, een aangrijpingspunt zoekt in andere richting, door hem te stijven in een halsstarrig verzet tegen de over hem gestelde machten. Alsdan moet weder die »ijzeren" militaire tucht er aan te pas komen om het bij de opleiding verknoeide en uit den band gesprongen jonge karakter tot rede te brengen, om dat verzet te breken. En het is de krijgstucht, die van de natie de schuld krijgt, dat zij 's mans individualiteit beschadigt. Maar, laten we het ons niet wijs maken en haar óók gaan critiseeren, want onze krijgstucht is juist een opvoedingsmiddel bij uitnemendheid! Neen, het is de stugge en stramme militaire ernst, die niet opgewekt weet te bevelen, niet met zachtheid tot opvolgen weet te dwingen, niet met voorkomendheid tegenspraak weet te beletten, die de schuld draagt. Hij is het, die ons in den weg staat, het gemoed van den man te bewegen, zoodat deze liefde gaat koesteren voor zijn plicht, waardoor het onmiddellijk uitvoeren van eenigen last hem licht wordt.

De omstandigheid, dat de paedagogische eischen zoo geheel bij de nitoeffening van den dienst verwaarloosd worden, heeft ook ten gevolge, dat men in het leger te weinig onderscheid maakt tusschen groote en kleine zaken. Er staan mij, om dit te bewijzen, eene menigte gevallen ten dienste. Ten einde echter in het licht te stellen, dat het hier werkelijk het gemis aan opvoedkundig inzicht is, dat hieraan schuld heeft, wil ik één voorbeeld noemen, waarbij dit meer bijzonder in het oog springt. Ik zeide zoo even, dat de vorming van het soldatengemoed door ons, officieren, neerkomt op het wegnemen van alles, wat de opgeruimdheid bij den man kan verstoren of

verhinderen en wij te dien einde o. m. ook wanorde bij hem mochten voorkomen. Gaan we nu onbevooroordeeld en onpartijdig na, hoe in het leger die wanorde bestreden wordt, dan zal ieder onzer moeten toegeven, dat dit geschiedt geenszins door het bevorderen van eene opgewekte stemming, maar door het uitoefenen van contrôle op alles, wat de man doet of niet doet, en dit nog wel met de nevengedachte er bij, dat hier het opsporen van het slechte en verkeerde van meer beteekenis is, dan het zoeken naar het goede en juiste. Omdat het Reglement van Krijgstucht orde voorschrijft en men door gebrek aan paedagogisch inzicht niet bij machte is, die orde bij den man te verkrijgen langs den weg eener rationeele gemoedsvorming, zoekt men maar steeds zijne toevlucht tot die contrôle; een middel, hetwelk van de zijde van den meerdere altijd wantrouwen jegens den mindere verraadt en daarom bij deze ontevredenheid, als gevolg van krenking der eigenwaarde, wekt, derhalve juist het tegenovergestelde van eene opgewekte stemming. Meenende, de orde en daarmede de krijgstucht te dienen, heeft men nu op bedenkelijke wijze 's mans gemoed misvormd en daardoor voor zichzelf den weg afgesneden om door het bevorderen van opgeruimdheid, die orde te vestigen. Behalve dat men hier het voordeel prijs geeft, gelegen in eene spontane, dus uit vrijen wil betrachte orde, is die manier van bestrijden der wanorde tevens oorzaak van eene geheel verkeerde opvatting van den plicht als meerdere. Deze gaat krachtens het voorschrift, hetwelk de hoogst mogelijke orde vergt, zich gerechtigd achten, ja, het zich zelfs tot plicht rekenen, den inferieur overal en altijd onder den loupe te moeten nemen, ten einde nauwlettend te observeeren en te bespieden, wat er bij hem aan orde ontbreken mocht. En hier kom ik op mijn uitgangspunt terug, de nietigste kleinigheid krijgt nu in de oogen van den superieur, als handhaver der »hoogst mogelijke" orde, afmetingen, die in geene verhouding staan tot de fout, welke begaan werd. In een lossen knoop aan de jas bijv. ziet hij geen gewoon menschelijk falen meer, maar steeds eene krijgstuchtelijke *zonde*, altijd door

onwil bedreven, mitsdien een vergrijp, dat slechts door het een of ander tuchtmiddel te verbeteren of te herstellen valt. Of hier wellicht eene enkele gemoedelijke opmerking ook een oncindig veel beter resultaat zoude kunnen beloven, bedenkt hij niet, en hij vraagt het zich dus ook niet af, eenvoudig omdat hij niet, of althans niet voldoende doordrongen is van het besef, dat, voor het *goed* handhaven van tucht en orde, van hem moet worden geëischt, *zooveel mogelijk* de wanorde te voorkomen door opgeruimd gegeven terechtwijzingen, d. i. door vorming van het gemoed.

Het zonder ophouden letten op kleinigheden is ongetwijfeld noodzakelijk, maar het streven om deze kleinigheden altijd te willen verbeteren of voorkomen, zonder rekening te houden met de eischen, die het gevoel stelt, is oorzaak, dat de krijgstucht in het leger slecht wordt toegepast en de buiten dat leger staande beoordeelaar háár de schuld ervan geeft, dat de wil in het militaire leven zoo vaak verkracht wordt. De Nederlandsche burger, met zijne liefde voor zedelijke vrijheid en nuchtere rede, voelt en begrijpt, dat dit verwringen, dit pasklaar maken, een den mensch onwaardig bedrijf is, en zijn afkeer en haat richten zich op de legerinstelling, die, naar hij meent, (en, naar wat hij ziet, moet hij dit wel meenen) dit verwringen en persen noodig maakt. Hier zijn nu feitelijk die afkeer en haat een gevolg van de omstandigheid, dat men in het leger de orde niet opvoedkundig weet te leeren. Door bij het handhaven van krijgstucht geene rekening te houden met de eischen, die 's menschen gevoelsvermogen — in casu het gemoed — stelt, heeft men van militaire zijde eene reden te meer gegeven om de verwijdering te laten voortduren.

Ik hoop niet, dat er onder U zijn, die uit het zoo even gezegde het bewijs putten, dat ik de militaire tucht steeds en altijd meen te kunnen handhaven enkel door het levendig houden van eene opgeruimde stemming. Het zou van mijn kant gebrek aan een zuiver inzicht in het wezen van de krijgstucht verraden, indien ik zoo iets verkondigen ging. Alle tucht, en dus ook krijgstucht, beteekent wilsopvoeding, en de

middelen, die het *gevoels*-vermogen aan de hand doet om den wil te buigen naar het doel, dat men beoogt, kunnen niet veel meer zijn dan hulpmiddelen. Als ik het zoo eens mag noemen: eene oordeelkundige vorming van het gevoel kan en moet den wil leniger maken. Nu meene men niet, dat dit in het leger over het hoofd mag worden gezien, waar het geldt, den man aan onvoorwaardelijke gehoorzaamheid te gewennen, dus aan eene ondergeschiktheid, die zulke zware moreele eischen stelt aan zijn wil. Juist omdat wij dezen wil tot zoo hooge spankracht moeten opvoeren, mogen wij te minder de hulpmiddelen versmaden, die ons daarbij van dienst kunnen zijn. Bovendien, het is niet alleen in het belang van het leger, dat wij rekening moeten houden met het gevoelsvermogen, maar ook in dat van het individu. De drie uitingen van het zieleleven — denken, voelen en willen — gaan bij hem zóó onafscheidelijk met elkaar samen, de functiën hiervan grijpen zóó in elkaar, dat het voor hem met eene zedelijke *misvorming* gelijk staat, indien men de voorwaarden, die het denk- en gevoelsvermogen stellen, bij de wilsopvoeding niet in acht neemt. Daarom hebben bij het aankweken van militaire tucht, het *recruten-onderwijs* en de opvoeding van het gevoel wel degelijk een woord mede te spreken. Dit goed te begrijpen is in het leger noodig, wil men daarin overtuigd worden van de waarheid, dat krijgstucht nimmer uitsluitend door dwang en strafmiddelen te handhaven is.

Er wordt in de laatste jaren veel gesproken over onze tucht, en daar dit in verband staat met mijn onderwerp, wil ik hierover een enkel woord zeggen. Men meent de lijdelijke gehoorzaamheid te kunnen en mogen vervangen door »beleidvolle» gehoorzaamheid of ook wel door »gehoorzaamheid» alleen. Het woord »lijdelijk» bezit geen fraaien klank in dezen tijd, nu een critische geest overal hoogtij viert en de verbeterde oorlogstechniek en de daardoor veroorzaakte ingewikkelder gevechtstoestanden ook van den minsten soldaat eene intellectueele en moreele inspanning vorderen, wil hij de bevelen niet alleen onmiddellijk, maar ook in alle opzichten »goed»

uitvoeren. Nu, eerlijk gezegd, ook mij staat het woord weinig aan, echter alleen, omdat ik het overbodig acht. Taalkundig geven alle woorden met den uitgang »zaam" te kennen, dat de eigenschap tot het wezen van den persoon of de zaak behoort. Gehoorzaam is dus reeds hij, die niet enkel hoort en niet enkel opvolgt, maar die dit ook doet uit innerlijken drang, tot welks *wezen* het hooren en opvolgen behoort. Voor zoo iemand nu heeft de bijvoeging van »lijdelijk" niet de minste beteekenis, en feitelijk is de uitdrukking »lijdelijke gehoorzaamheid" dan ook een pleonasme. Merkt men echter op, dat de wetgever de uitdrukking slechts bezigt om den *grondslag* der krijgstucht aan te geven, dan kan men er zich, dunkt mij, heel goed mede vereenigen, dat hij het woord »lijdelijk" gebruikt. Het voorschrift wil hiermede nu zooveel zeggen als dit: de krijgstucht bestaat uit de hoogst mogelijke orde, uit de onmiddellijke opvolging der bevelen zonder tegenspraak, uit de onvermijdelijke bestraffing van den geringsten mislag; doch, onverschillig langs welken weg men deze tucht inprent en onverschillig het individu, hetwelk hierbij als mindere te beschouwen is, dus onverschillig de overweging, of deze dit wel of niet uit innerlijken aandrang doet, *het moet vaststaan*, dat algeheele gehoorzaamheid betracht wordt en men hier niet aan tornt. Zóó opgevat, kan ik mij volkomen met de uitdrukking vereenigen, omdat zij alsdan slechts wil zeggen: wèl of niet uit innerlijken drang, maar gehoorzaam moet er worden!

Het zal u wellicht bevreemden, dat ik hier nog eene uitdrukking uit art. 1 van het oude Reglement van Krijgstucht tersprake breng, terwijl die uitdrukking, te gelijk met de geheele omschrijving van het begrip »krijgstucht", uit de nieuwe Wet op de krijgstucht verdween. Ik deed dit echter met opzet, omdat door deze uiteenzetting der quaestie een eenigszins meer helder licht valt op den strijd, die zich tegenwoordig in de militaire wereld aan onze oogen vertoont. De tegenstanders van het woord »lijdelijk" begrijpen, dat in de hedendaagsche omstandigheden van den man moet worden gevegd, dat hij, terwijl hij opvolgt,

nadenkt en overweegt om zodoende ook zoo goed mogelijk te kunnen opvolgen. Zij zien daartoe in het woord »lijdelijk» een beletsel. Dit laatste nu, dunkt mij, geheel ten onrechte. »Wel of niet uit innerlijken aandrang, maar de man moet gehoorzamen», is de bedoeling van »lijdelijk», en alvorens dus dit laatste woord te kunnen schrappen, moet men eerst maatregelen nemen, dat bij ieder individu die *innerlijke aandrang* gevonden wordt. Het spel in woorden verandert nu in eene ernstige zaak, die lang niet gemakkelijk is op te lossen. Iemand dien aandrang bij te brengen beteekent, hem *op te voeden*, zóó dat hij gehoorzaam *wil* zijn, omdat hij *begrijpt* dat dit noodzakelijk en goed is. Behalve eene verstandelijke opleiding, zooals ik reeds aangaf, waarbij het formeel onderwijs behoorlijk tot zijn recht komt, doet nu ook de opvoeding van het gevoel en den wil zich als voorwaarde gelden. De taak van den meerdere concentreert zich thans, méér dan voorheen, om den eisch, dat hij den man *juist en uit vrijen wil* leert opvolgen, en daarvoor moet die meerdere *opvoeder* wezen en als zoodanig in het leger kunnen optreden. De *geest*, die den man bezielt, moet dezen aansporen, om zoo te zeggen er toe drijven, steeds en altijd, dus ook dan wanneer eigen leven daarbij in gevaar komt, onmiddellijk en zoo goed mogelijk te gehoorzamen. Maar die geest wordt beheerscht door verstand en hart beide. Het getuigt daarom van geen helder inzicht, wanneer men in het leger de waarde van den meerdere alleen en uitsluitend afmeet naar diens verstandelijke vermogens en zijne andere zedelijke krachten niet of te weinig telt bij het beoordeelen zijner geschiktheid. Juist omdat het doel van het leger medebrengt, dat zulke hooge eischen aan den wil van den inferieur moeten worden gesteld, juist daarom klemt het te meer, hem zoo menschkundig en oordeelkundig mogelijk te vormen.

Het valt niet te ontkennen, dat de vóór alles te stellen voorwaarde, steeds en overal onmiddellijk te moeten gehoorzamen zonder de minste tegenspraak, de voornaamste oorzaak is, waarom de natie het leger niet gezind is. Het Nederlandsche

volk, met zijne liefde voor zedelijke vrijheid, kan, vooral in dezen tijd van langdurigen vrede, moeilijk inzien, waarom die voorwaarde noodig is. De rede zegt, dat nergens, in een gesticht, eene fabriek of welke instelling ook, waar een zeker aantal mannen bijeenwonen en tot een bepaald doel moeten samenwerken, deze voorwaarde wordt gesteld, en zij vraagt, waarom dit dan wel in de kazerne geschieden moet. Er bestaat werkelijk grond voor die vraag, want zoodra men dit element van onze tucht afscheidt van het eigenlijke *doel* der krijgsmacht, wordt de gestelde eisch, eene voor vrijheid en rede bedenkelijke enormiteit. Wanneer men bij de militaire opleiding dit deel der krijgstuicht niet steeds leert en in verband brengt met werkelijke oorlogs- en gevechtstoestanden en verzuimt in te prenten, dat *daarvoor* en *daarvoor* eigenlijk alleen de strenge voorwaarde moet gelden, dan zal werkelijk de kazernetucht voor den Nederlandschen milicien onuitstaanbaar worden en daarin het geven van orders voor hem gelijk staan met het onderdrukken der zedelijke vrijheid. Dit natuurlijk ook tot groot nadeel voor den dienst, omdat het de ontwikkeling van zijne moreele krachten belemmert en den geest, die in hem moet wonen, zal hij later ook voor den vijand snel en goed kunnen opvolgen, meer dan men denkt, ondermijnt.

Er zou nog veel over de opvoeding van het gevoel en den wil te zeggen zijn, wilde ik alle fouten, in het leger daarbij gemaakt, aantonen en in verband beschouwen met de denkbeelden en opvattingen, welke ons volk — en dit zeer terecht — van die opvoeding heeft. Zoo zou ik de toepassing der tuchtmiddelen, die in het leger, zeer verkeerdelijk, altijd met straf en straffen vereenzelvigd wordt en daarom het volk ten innigste tegenstaat, kunnen noemen; ook het overmatige en geestdoodende, dus aan de gemoedsvorming vijandige drillen op kazerneplaatsen en eentonige grasvlakten kunnen bespreken; verder het eeuwige inspecteeren, waarbij doorgaans noch met het gemoed, noch zelfs met de *eigenwaarde* van den man rekening gehouden wordt, kunnen aanhalen, enz. Met verwijzing naar hetgeen ik hierover reeds vroeger schreef, meen ik thans

echter genoeg te hebben gezegd om gerechtigd te zijn tot de uitspraak, dat de niet op paedagogische gronden berustende militaire vorming een der voornaamste redenen is, waarom de verwijdering tusschen leger en volk bestaan blijft, en daarom het eerste middel, hetwelk aangewend moet worden, is: *de soldatenvorming te wijzigen, zooals onze natie die wenscht, d.w.z. naar algemeene, door haar bij de volksopvoeding reeds sedert lang gehuldigde beginselen.* Blijft men dit in het leger verzuimen, dan wil ik voorspellen, dat eene toenadering tusschen volk en weermacht tot de vrome wenschen moet worden gerekend, ongeacht alle andere middelen, welke men zou kunnen en willen kiezen. Als maatschappelijke instelling staat het leger thans buiten het volk. De ideeën en opvattingen, die de samenleving beheerschen, staan vierkant tegenover die, door de weermacht gehuldigd. Hieraan moet een einde komen, zoowel in het belang van het leger als in dat van het volk; want de verwijdering, die thans bestaat, werkt doodelijk en ondermijnt de innerlijke kracht van het geheel op schromelijke wijze.

Men meene echter niet, dat de kwaal, welke ik hier aanwijs, zoo gemakkelijk te genezen is. Terwijl ik mij sedert eenige jaren met dit onderwerp bezig houd, heb ik gelegenheid gehad, op te merken, hoeveel ernstige mannen er nog gevonden worden, die, voelende de noodzakelijkheid, meenen dat eene dergelijke wijziging in legeropvoeding kan worden bewerkstelligd eenvoudig door het uitvaardigen van eene order of een verbod. Ik wil er hier met nadruk op wijzen, dat er aan de door mij aangegeven verandering in richting heel wat meer vast zit. Vooral acht ik dit noodig, nu reeds gebleken is, dat men ook van hoogerhand die wijziging denkt te kunnen proclameeren enkel door het woord „opvoeding” in te lasschen in den Grondslag van de opleiding der Infanterie. Ook de omstandigheid, dat er van uit den boezem der weermacht zoo militant en heftig wordt aangedrongen op verbetering, zonder zelf goed te weten, wat daarvoor moet worden verricht, en zonder te beseffen, hoe moeilijk die verbetering tot stand te brengen

is, geeft mij aanleiding, ernstig te waarschuwen. De opvoeding in het leger staat tegenwoordig zóó ver van het juiste systeem, zij is zóó ver verwijderd van het door ons volk als rationeel erkende stelsel, dat een niet met kennis van zaken bestuurd ingrijpen voor tucht en orde in het leger de noodlottigste gevolgen kan hebben. Dit gevoelen velen, die, in theorie mede kunnende gaan met de nieuw verkondigde denkbeelden, toch in de practijk het oude blijven aanhangen, onbekwaam als zij zich voelen om die denkbeelden zoodanig in daden om te zetten, dat aan de krijgstucht en andere militaire belangen geene schade wordt toegebracht.

Inderdaad beteekent eene wijziging in de militaire opvoeding, zooals *ik* dit bedoel, eene diep ingrijpende verandering in het tot nu toe gevolgde stelsel van opleiden. Dit niet alleen wat betreft de vorming van den recruit tot geoefend soldaat, maar *bovenal* van den troepenofficier en de onderofficieren en korporaa's. Vooral de officier moet er van doordrongen zijn, dat hij als meerdere in den vollen zin des woords *opvoeder* moet wezen, en, om dit naar eisch te kunnen zijn, kan het niet anders, of hij moet diep en innig beseffen, hoe hoog de taak is, die hij, niet zoozeer als militair, maar als *mensch* in het leger te volbrengen heeft. Ernstig wil ik de aandacht er op vestigen, dat dit besef niet verkregen wordt door wat groote woorden over leiding, karakter, menschenkennis, tact enz. Om individualiteiten te buigen, karakters te vormen, in één woord, menschen te leiden, naar het doel, door de militaire opleiding beoogd, heeft men -- en de officier in de eerste plaats -- noodig de *wetenschap*, die den weg doet kennen, waarlangs voortschrijdende, het doel kan worden bereikt. Dat doel is niets anders, dan den Nederlandschen burger te vormen tot Nederlandsch soldaat, op eene wijze, die èn volk èn leger bevredigt, en daarvoor is eene *opleiding tot opvoeder voor iederen meerdere* een der *eerste* vereischten. Zoolang men dit niet inziet, zal het „opvoeden” in het leger eene spontane uiting van enkelen blijven, daar de anderen of die vorming niet methodisch kunnen toe-

passen of het belang er van niet helder genoeg voor oogen staat.

Mijne Heeren! Ik meen te zijn gekomen aan het einde mijner taak. De eer gehad hebbende, langen tijd het leger te dienen, is het mij zwaar gevallen, het ontleedmes te moeten hanteeren. Er is daar echter in ons organisme eene naar vele zijden voortwoekerende kwaal aan te wijzen; zij heet: *gebrek aan zelfkennis*. En waar zelfkennis ontbreekt, daar ontbreekt ook wijsheid. Alvorens te zien naar den splinter in het oog des volks, dient het leger den balk in eigen oog te ontdekken. Dat »mannen van algemeene ontwikkeling en wetenschap, eerbiedwaardig, evenzeer door de uitgestrektheid van hunne kennis en de ruimte van hun gezichtskring, als door de deugdelijkheid van hun karakter, er dikwijls niet tegen opzien om ten aanzien van de belangen onzer weerbaarheid van eene verregaande geringe schatting te doen blijken», is in die mannen niet verschoonbaar, maar niettemin te verklaren uit het feit, dat men bij die weerbaarheid grove fouten begaat en, door gebrek aan zelfkennis, die fouten niet ziet en dus ook niet verbetert. De hand in eigen boezem te steken, valt zwaar, en hoogst onaangenaam is het, aan de noodzakelijkheid hiervan te worden herinnerd. Moge onze weermacht nog in tijds beseffen, dat ook op haar de zedelijke plicht rust, zichzelf te herzien, en moogt Gij, Mijne Heeren, van hier de overtuiging wegdragen, dat het waarachtig belang van het leger, en niets anders dan dat, mij heden avond tot spreken dwong. — Ik heb gezegd.

Gedurende de pauze en nadat de H. H. W. L. KRAAL en I. A. WILLEMS door den Voorzitter als stemopnemers waren aangezocht op te treden, heeft de ballottage plaats van candidaten, met den uitslag dat met algemeene stemmen tot leden zijn aangenomen de Heeren A. M. Geesink, 1e Luitenant der Artillerie en J. W. van Oorschot, 1e Luitenant bij het Regiment Grenadiers en Jagers, beiden te 's-Gravenhage;

A. H. van Alphen de Veer, Kapitein der Infanterie te Delft; L. P. van Mourik, Kapitein bij de Landweer te Velp en A. W. E. Gelderman, 1e Luitenant der Cavalerie te Zutphen.

Nadat de Heer RUITENBACH na de pauze zijne rede had voortgezet en ten einde gebracht, zegt de VOORZITTER :

Ik dank den Heer RUITENBACH voor de zeer interessante ontwikkeling van zijne denkbeelden. Hij heeft ons daarbij nu en dan verplaatst in eene ideale wereld, waarbij zeker veel ons toelachte, mits het kan geschieden op de wijze, zooals de geachte spreker met klem van redenen en onder een zeer belangstellend gehoor heeft uiteengezet.

Toch meen ik, ook als Voorzitter dezer Vereeniging en als mijn persoonlijk gevoelen, te mogen zeggen, dat mij, naast de heldere ontwikkeling zijner denkbeelden, getroffen heeft de donkere afteekening van den bestaanden toestand, waarvoor ik, hoewel ik reeds geruimen tijd het leger heb verlaten, toch nog wel verzachtende omstandigheden zou willen bepleiten. Ik vraag mij toch af of, bij zijne in veler oogen gerechtvaardigde veroordeeling van het bestaande stelsel, de geachte spreker niet te ver ging, door daaraan te verbinden eene zoo sterke veroordeeling van het personeel, dat dan toch rekening moet houden zoowel met den tijd als met de hulpmiddelen, waarover men beschikken kan.

Ik vertrouw, dat er onder de actief dienende leden wel zullen worden gevonden, bereid om op te komen voor hetgeen wordt gedaan met de veelal gebrekkige hulpmiddelen, die hier ten dienste staan. Doch dit alles neemt niet weg, dat ik als Voorzitter den geachten spreker dank zeg voor zijne diep ingrijpende studie, die, naast de studie door den Heer VAN AKEN geleverd, twee gezichtspunten opent, beide gericht op hetzelfde doel: de volksopvoeding tot verhooging van 's lands weerbaarheid.

Met het oog nu op den tijd en wanneer de spreker dit goedkeurt en de vergadering zich daarmee mocht vereenigen, meen ik, dat het gewenscht zal zijn, dit onderwerp in eene nadere vergadering te bespreken.

Ik doe dit voorstel in de eerste plaats, omdat de Heer VAN AKEN zich reeds aangemeld heeft om nu reeds dadelijk, tot verdediging zijner denkbeelden, in het strijdperk te treden; ten tweede omdat het te verwachten is, dat de Heer RUITENBACH bereid zal zijn, front te maken tegen de aanvallen op zijne stellingen; en ten derde ook en vooral omdat, waar in deze vergadering, en ook daarbuiten, zoo verschillende stemmen zijn opgegaan tot afkeuring van het bestaande, het ernstige overweging verdient om eerst na lezing en herlezing van het gesprokene, tot een debat over te gaan.

Ik stel daarom voor, met goedkeuring van het Bestuur, om nadat de nu gehouden voordracht gedrukt zal zijn, aan de bespreking eene afzonderlijke vergadering te wijden, vermoedelijk over twee maanden.

(Geen der leden verklaart zich tegen dit voorstel, dat mitsdien is aangenomen.)

De Heer STAAL: Slechts één vraag, Mijnheer de Voorzitter, aan den spreker van dezen avond, omdat ik niet gaarne van hier zou wenschen te gaan in onzekerheid omtrent hetgeen door den geachten spreker met eene door hem gebezigde uitdrukking wordt bedoeld.

Aan het slot zijner achtste stelling wordt door den spreker eene uitdrukking gebezigd, die tot misverstand aanleiding zou kunnen geven, hetgeen schade zou kunnen doen aan wat door hem wordt beoogd. Daar toch wordt gesproken van het vormen van den Nederlandschen jongeling tot bruikbaar militair, in den geest zooals ons volk dit wil. Nu geloof ik, dat ik de bedoeling hiervan goed begrepen heb, maar ik zou den geachten spreker toch wel willen verzoeken, de door mij geciteerde uitdrukking nog met een enkel woord te willen toelichten.

Men zou daaruit toch kunnen lezen, dat wij aan het volk moeten vragen in welken geest het wil, dat de soldaat zal worden opgeleid en hierop doorgaande, zou men er ten slotte van kunnen maken, dat een officier-instructeur aan de klasse recruten vooraf de vraag zou hebben te stellen: hoe wilt gij nu worden opgeleid?

Dit zal nu zeker de bedoeling niet zijn, maar daarom zou ik den geachten spreker willen vragen of hij, ter wegneming van elk misverstand, er iets tegen zou hebben om de door mij bedoelde uitdrukking aldus te lezen: »en zal van deze kunnen worden gevegd, den Nederlandschen jongeling, door eene opleiding, welke rekening houdt met den volksaard, te vormen tot bruikbaar militair.»

Is dit de bedoeling, dan ga ik gaarne met den spreker mede.

De Heer RUITENBACH: Ik ben het geheel met de opmerking van den Heer STAAL eens. Ik erken, dat de gebezigde uitdrukking, letterlijk genomen, niet juist mijne bedoeling weergeeft, doch ik meen, dat ieder wel zal begrijpen, wat er onder verstaan moet worden. »De grondslag, waarop de zedelijke volksopvoeding steunt, moet ook de grondslag zijn, waarop de zedelijke militaire opvoeding zich heeft te ontwikkelen. Derhalve moet de laatste zich aan de eerste aanpassen.» Dit is het, wat ik met de gebezigde uitdrukking wil zeggen. Ik geef toe, dat zij, zooals zij daar nu staat, aanleiding kan geven tot tweeërlei opvatting.

De Heer STAAL: Ik dank den Heer RUITENBACH voor de door hem gegeven opheldering, waardoor het doel, dat ik met mijne vraag beoogde, is bereikt.

De VOORZITTER: Wat de Heer STAAL zoo even gezegd heeft, versterkt mij in de meening, dat het juist, met het oog op den ernst der zaak, wenschelijk is, dit onderwerp nog eens na gezette overweging te bespreken. Wordt toch de zaak niet van alle zijden goed gezien, dan zou men uit hetgeen gezegd wordt, eene munt kunnen slaan, die zeker niet kan leggen in de bedoeling van deze Vereeniging.

De Heer VAN AKEN: Slechts een enkele minuut, Mijnheer de Voorzitter. . . . .

De VOORZITTER: Wanneer het mogelijk zou zijn, de ver-

gadering ten 11 ure te sluiten, dan zoudt u nog tien minuten tijd hebben tot spreken. Ik zou daarom denken, dat het beter is, thans in geen debat te treden, ten einde een aaneengesloten geheel te behouden.

Het is zeer zeker wenschelijk, dat men hebbe eene frissche discussie, en ter bevordering van een degelijk debat zou het zeker wel wenschelijk zijn wanneer degenen, die over het onderwerp hunne gedachten willen kenbaar maken, de welwillendheid zouden hebben, den Heer RUITENBACH van hunne opmerkingen mededeeling te doen.

Het belang der zaak eischt toch zeker, dat men het geheel met ernst kunne overzien.

Ik wensch hierbij nog de opmerking te voegen, dat hetgeen zoo even door den Heer STAAL is gezegd, betrekking heeft op de gedrukte stellingen, die echter uit het gedrukt verslag verdwijnen. Doch dit daargelaten, blijf ik het beter achten, thans niet verder in de zaak in te gaan, maar in eene latere vergadering de replieken te leveren, waarop dan de Heer RUITENBACH zijne stellingen nader kan verdedigen.

De Heer RUITENBACH : Het onderwerp is zeker vatbaar voor verschillende beschouwing. Maar daarom zou het zeker ook wenschelijk zijn, wanneer wij elkaar vooraf schriftelijk mededeeling doen van hetgeen wij zullen aanvoeren, waardoor het mondeling debat zeker zal worden vergemakkelijkt en de zaak het best zal worden gediend.

De VOORZITTER : Ik geloof ook, dat dit wenschelijk is; men kan daardoor den grondslag leggen voor een welwillend en belangrijk debat.

Ik herhaal thans mijn voorstel en wanneer niemand zich er tegen verklaart, dan sluit ik thans de vergadering.

BIJLAGE I.

Eene stem uit den vrecnde.

Pour être forte, l'organisation militaire d'un peuple doit logiquement découler de sa constitution politique. Quand les institutions se modifient, les bases de l'armée doivent se transformer parallèlement. Celle-ci acquiert toute sa force lorsque son organisme correspond intimement à l'état social du pays.

S'il n'en est pas ainsi, l'armée peut se trouver vieillie, par rapport au progrès de la nation, qui est alors mal servie; quelquefois même un fossé se creuse entre elle et son armée, au grand détriment de sa puissance.

Il est donc nécessaire que les méthodes d'instruction et de discipline répondent à l'état politique et progressent avec lui. Cependant, il est rare qu'il en soit ainsi. L'esprit d'une armée, les traditions dont elle est imprégnée, ne se modifient que lentement. Il peut arriver qu'elle retarde sur le mouvement de son temps.

L'étroite liaison de la mentalité de la nation avec les procédés d'instruction et de discipline, est nécessaire pour donner à l'armée son maximum de puissance.

Les formes d'instruction empiriques des armées du XVIIIe siècle se sont souvent conservées par tradition jusqu'à ce jour.

Il faut savoir le reconnaître. La discipline coercitive, la transformation de la recrue en une sorte d'automate sans pensée et sans initiative, sont devenues un non-sens.

Pour amener le civilisé moderne à braver la mort et à faire tout son devoir dans le combat, il faut autre chose que la menace du conseil de guerre ou de la compagnie de discipline.

La rapidité des échanges rompt l'équilibre intérieur des nations et leur impose de nouveaux besoins. Pour les satisfaire, la lutte économique d'abord, à main armée ensuite, devient

une inévitable nécessité. — Les nations riches, au sol convoité, doivent se préparer à se défendre.

Le développement de l'éducation doit leur faire comprendre ce que sera dorénavant la base essentielle des armées futures.

C'est la discipline librement consentie, celle qui engendre l'esprit de sacrifice et l'héroïsme.

Il ne faut pas perdre de vue que la tactique, les procédés de combat, sont étroitement liés à la nature de la discipline. Dans une armée où l'obéissance n'est obtenue que par la menace de la coercition, les troupes doivent être étroitement encadrées et surveillées. Il faut que le soldat combatte à sa place dans le rang. Aucune initiative ne peut lui être laissée, car la plupart du temps il en ferait mauvais usage. On est ainsi amené à des formes tactiques formalistes et rigides où le soldat est constamment sous le regard de son chef; à l'emploi des colonnes et des masses même lorsque les progrès de l'armement les condamnent.

Au contraire, lorsque les troupes ont un moral élevé et qu'elles obéissent à une discipline librement consentie, faite de dévouement et d'abnégation, les chefs n'ont plus qu'à les guider. La tactique peut alors devenir celle que l'armement comporte. Le combat de tirailleurs, où l'homme est souvent abandonné à lui-même, devient le procédé le plus actif et le plus puissant. L'éducation du soldat doit alors tendre au développement de son individualité.

* * * (Generaal F. DE NÉGRIER). Les tendances nouvelles de l'armée Allemande. *Revue des deux mondes*, 1er Septembre 1901.

RED.